

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

HISTORICKÉ POVÍDKY JOSEFA KAJETÁNA TYLA
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Petra Bémová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor ČJ-D

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň 31. března 2016

.....

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce Prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc., za čas, který mi při psaní práce věnoval, za veškeré rady a za jeho vždy vstřícný přístup.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a Martinu Havalcovi za podporu a trpělivost.

ZADÁNÍ PRÁCE

1 Obsah

1	Obsah	5
2	Úvod	9
3	Rozbor povídek	10
3.1	Statný Beneda aneb: Založení kláštera Vyšehradského.....	10
3.1.1	Téma	10
3.1.2	Postavy	10
3.1.3	Historický prvek	11
3.1.4	Romantické prvky	11
3.2	Prkoš Bilinský.....	13
3.2.1	Téma	13
3.2.2	Postavy	13
3.2.3	Historický prvek	14
3.2.4	Romantické prvky	14
3.2.5	Podoba konfliktu	15
3.3	Poslední pohanka	17
3.3.1	Téma	17
3.3.2	Postavy	17
3.3.3	Historický prvek	18
3.3.4	Romantické prvky	18
3.3.5	Podoba konfliktu	19
3.4	Svatba na Sioně.....	20
3.4.1	Téma	20
3.4.2	Postavy	20
3.4.3	Historický prvek	21
3.4.4	Romantické prvky	22
3.4.5	Podoba konfliktu	23
3.5	Čech a Lech	24
3.5.1	Téma	24
3.5.2	Postavy	24
3.5.3	Historický prvek	24
3.5.4	Romantické prvky	25
3.6	Slečna Lichnická.....	26
3.6.1	Téma	26

3.6.2	Postavy	26
3.6.3	Historický prvek	27
3.6.4	Romantické prvky	28
3.6.5	Podoba konfliktu	29
3.7	Vězeň v nové věži.....	31
3.7.1	Téma	31
3.7.2	Postavy	31
3.7.3	Historický prvek	32
3.7.4	Romantické prvky	33
3.7.5	Podoba konfliktu	34
3.8	Svátky na Vyšehradě	35
3.8.1	Téma	35
3.8.2	Postavy	35
3.8.3	Historický prvek	36
3.8.4	Romantické prvky	37
3.8.5	Podoba konfliktu	38
3.9	Zlatníková milenka	39
3.9.1	Téma	39
3.9.2	Postavy	39
3.9.3	Historický prvek	40
3.9.4	Romantické prvky	40
3.9.5	Podoba konfliktu	41
3.10	Vychovanec pomsty	42
3.10.1	Téma	42
3.10.2	Postavy	42
3.10.3	Historický prvek	43
3.10.4	Romantické prvky	43
3.10.5	Podoba konfliktu	44
3.11	Břeněk Švihovský	46
3.11.1	Téma	46
3.11.2	Postavy	46
3.11.3	Historický prvek	47
3.11.4	Romantické prvky	47
3.11.5	Podoba konfliktu	48

3.12	Poslední doby v Bílé věži.....	49
3.12.1	Téma	49
3.12.2	Postavy	49
3.12.3	Historický prvek	50
3.12.4	Romantické prvky	52
3.12.5	Podoba konfliktu	53
3.13	Dekret kutnohorský	54
3.13.1	Téma	54
3.13.2	Postavy	54
3.13.3	Historický prvek	56
3.13.4	Romantické prvky	57
3.13.5	Podoba konfliktu	58
3.14	Dalimil.....	60
3.14.1	Téma	60
3.14.2	Postavy	60
3.14.3	Historický prvek	61
3.14.4	Romantické prvky	61
3.14.5	Podoba konfliktu	62
3.15	Dceřina přísaha.....	63
3.15.1	Téma	63
3.15.2	Postavy	63
3.15.3	Romantické prvky	64
3.15.4	Podoba konfliktu	65
3.16	Růže z keře nízkého	67
3.16.1	Téma	67
3.16.2	Postavy	67
3.16.3	Historický prvek	68
3.16.4	Romantické prvky	68
3.16.5	Podoba konfliktu	69
3.17	Katův syn.....	70
3.17.1	Téma	70
3.17.2	Postavy	70
3.17.3	Romantické prvky	71
3.17.4	Podoba konfliktu	71

3.18	Tataři u Holomouce.....	72
3.18.1	Téma	72
3.18.2	Postavy	72
3.18.3	Historický prvek	73
3.18.4	Romantické prvky	74
3.19	Braniboři v Čechách.....	76
3.19.1	Téma	76
3.19.2	Postavy	76
3.19.3	Historický prvek	78
3.19.4	Romantické prvky	79
3.19.5	Podoba konfliktu	80
3.20	Rozina Ruthardova.....	82
3.20.1	Téma	82
3.20.2	Postavy	82
3.20.3	Historický prvek	84
3.20.4	Romantické prvky	85
3.20.5	Podoba konfliktu	86
3.21	Uhlíř a vladyka.....	88
3.21.1	Téma	88
3.21.2	Postavy	88
3.21.3	Historický prvek	89
3.21.4	Romantické prvky	90
3.21.5	Podoba konfliktu	91
4	Prostředí a čas v historických povídkách Josefa Kajetána Tyla.....	92
5	Závěr.....	94
6	Cizojazyčné resumé.....	95
7	Seznam literatury	96
7.1	Odborná	96
7.2	Beletristická	96
7.3	Internetové zdroje	96

---

2 Úvod

V předložené diplomové práci se budu zabývat historickými povídkami Josefa Kajetána Tyla. Toto téma jsem si zvolila proto, že jsem již ve své bakalářské práci s názvem Vybrané historické povídky Josefa Kajetána Tyla analyzovala šest historických povídek. A právě při četbě jednotlivých děl mě zaujalo především čtivé propojení významných historických událostí z české minulosti s často fabulovanými životními příběhy.

Analýza jednotlivých povídek bude rozdělena do čtyř částí. V té první se budu věnovat stručné charakteristice nejvýraznějších postav v příbězích. Dále například jejich zařazením do společenské vrstvy, případně tím, zda je možné postavu skutečně začlenit do dějin. Následovat bude část, ve které porovnáím reálnou skutečnost s fabulovanou linií povídek, především se pokusím nalézt to, co je v povídkách založené na historicky skutečném a doložitelném základě. Ve třetí části se budu zabývat vyhledáním nejnápadnějších romantických prvků v Tylových povídkách, zajímat mě budou například motivy únosu, vraždy, zrady, tajemství nebo nenávisti. Závěrečná část rozboru bude věnována motivům lásky, s nimiž Tyl ve svých povídkách také pracoval.

Nedílnou součástí rozboru historických povídek bude také konkrétní doložení všech vyhledaných prvků v daném textu.

3 Rozbor povídek

3.1 Statný Beneda aneb: Založení kláštera Vyšehradského

Historická povídka z 11. století

Povídka, která byla napsána v roce 1830, její děj se odehrává převážně v Praze.

3.1.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky Statný Beneda je životní příběh statečného rytíře Benedy, který vedl krále Vratislava I. k založení Vyšehradského kláštera.

3.1.2 Postavy

Nejvýraznější postavou je mladý Beneda, který je známý jako častý vítěz královských turnajů.: *„Beneda, jinoch, jehožto tvář zakvetala jarem pětadvacátým, byl vysokorostlého těla a silné údy vložil v modrokalené, ocelové brnění; hlavu byl si přikryl takovoutěž přilbou a na přilbu připnul dlouhá péra.“¹* Po turnaji se ale Beneda králi zprotivil svým chováním a ten byl nucen se před královým vojskem ukrývat.: *„Sám jsi nám v past' veběhl, skvrno bohatýrů, zrado velebnosti královské! Hlediž, jak se nyní vyvineš!“²*

Významnou postavou je také Liduše. Čarodějnice, které Beneda zachránil život. Ona mu za to splní jeho přání.: *„Tak! — Tedy jenom žádost po cti?“ zašklebila se baba vráskovitá. „Hehehe! můj pacholíčku! dám já ti cti, dám já ti jí měrou vrchovatou; dám ti také její požitky a její ovoce. Tuto ruku na to máš, holoubku můj! že ti slovo splním.“³* Nakonec se ale nepohodnou a rozcházejí se ve zlém.: *„Jako matka o tebe pečující, chtěla jsem tě korunou své velemoci ozdobiti, a teď mám se pryč kliditi?“⁴*

V příběhu je také blíže představena Liběna, Benedova láska.: *„Bylať to dcera knížete Kunráda, bratra Vratislavova, a sestřenice Jitčina, bylo to z růže štěpné poupě první, jarní krásou a plností se rozvíjející.“⁵* Po Benedově smrti zůstane věrná jeho památce a oddá se Bohu.: *„Bouří-li vír světa v prsou, útěchu dá ti modlitba.“⁶*

---

¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 127

² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 141

³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 144

⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 146

⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 127

⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 168

Zároveň se seznamujeme také s králem Vratislavem I. V povídce je nejprve obdivovatelem úspěšného Benedy, ale po jeho neúspěšném souboji se spolu dostávají do sporu.: „*Hodnověrní kronikáři vypravují, že Vratislav činem Benedovým a jeho slovy náramně se rozlítil, tak že ani za dlouhou chvíli slova nemohl promluvit, až pak, zpamatovav se jako z omráčení, rozkázal, aby se spěšně na koně vsedalo a za ním pospíšilo.*“⁷ Hlavní příčinou je totiž původ poraženého bojovníka.: „*Vipert však vždy byl se vsí svou mocí Jindřichův: byl sousedům, spiklým proti císaři Sasíkům, nevídaným a nebezpečným hostem; a protož, zpozorovav to dosti brzo, odporučil statky samovládě dvou svých dvořenínů, a sám se obrátil k Vratislavovi, s nímž se byl v bitvě Fladenheimské seznámil.*“⁸

3.1.3 Historický prvek

V povídce se seznamujeme se skutečným příběhem o založení kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Kníže Vratislav, budoucí první český král, měl totiž vážné rozepře se svým mladším bratrem, pražským biskupem Jaromírem. Kvůli sporům se rozhodl kolem roku 1070 přesídlit pryč z jeho blízkosti na Pražském hradě. Za nové sídlo si vybral právě Vyšehrad. A aby vyrovnal biskupův vliv i po církevní stránce, zřídil ke kostelu také sbor kněží – kapitolu.: „*Smrt reka Benedy byla první příčina založení probošství Vyšehradského.*“⁹

3.1.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem v povídce je pomsta krále Vratislava.: „*Takovýmto zemanů svých chováním na nejvyš rozbouřen, zapřisáhl se kníže, že věčnou mstou pronásledovati bude reka uprchlého.*“¹⁰ Dojde mezi nimi i k vyostřenému sporu, který končí Benedovou smrtí.: „*... až se skalnatý vrch, na němž Vyšehrad tvůj trůní, až se Praha pevná v popel rozpadne: pak si zasednou na černé rupy bývalých sídel českých naši potomci a budou si povídati příběh tento, a nebudou se diviti, že země padla, v níž nejednou snad bylo setkati se Vratislavu s Benedou!*“ *Tak domluviv klesl, jsa proklán dvěma ranami, kteréž mu Všebor, lovcí královský, byl zasadil.*“¹¹

Zajímavě také působí kontrast mezi oběma bojovníky v souboji.: „*Stáli tu Čech a Sasík proti sobě, jako noc a den, a byla i z noci hrůza taková, že se úzkostně dech v celém*

---

⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 135

⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 136

⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 166

¹⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 135

¹¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 165

*shromáždění zatajil; nebo těžkým pádným krokem přejížděl Beneda ohradu, co se zatím Vipert v mnohém skoku k boji chystal. Ale oba pohlížejí stejně zapálenými zraky na sebe, a dosti na se pohleděvše, vzali těžké dřevce a již již vichrem vztekotným proti sobě ženou.*¹²

Beneda se v příběhu také v přestrojení za poutníka setkává s Liběnou.: *„Muži! Poutníku! — kdo jsi?“ praví k němu hraběnka, bouřlivými těmito slovy, jimž nerozuměla, poděšena jsouc. „Já tě neznám!“ „Ty mne neznáš? Dcera nezná muže, po jehož životě se krutě otec shání? Manželka nezná muže, jehož manžel nenávidí? Neznáš, kněžno! Neznáš — Benedu!?“*¹³ Během setkání jsou ale přerušeni příchodem Viperta, Benedova protivníka ze souboje, který Benedu pozná. Nakonec ale mezi nimi dojde ke smíření.: *„Tot' rek Beneda!“ ale hned jako by se byl zpamatoval, pohlédl naň a na Jitku a na Liběnu a kolem úst a očí rozlil se mu vlídný úsměv a přátelskými slovy pozdravil hrdinu drahně nevidaného.*¹⁴

---

¹² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 134

¹³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 153

¹⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 154

3.2 Prkoš Bilinský

Povídka z dějin domácích

Historická povídka napsaná v roce 1832, její příběh se převážně odehrává v Bílině roku 1051.

3.2.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky je obvinění Prkoše ze zničení panství starého Samostříla. Následně se dozvídáme příběh, který k tomuto soudu vedl. Do něj Tyl zakomponoval i bitvu u Brůdku z roku 1040.

3.2.2 Postavy

Nejvýraznější postavou je Prkoš Bilinský, tamější kastelán a velmi bohatý český pán.: *„Jeden z mužů těchto byl asi pětáctyřicetiletý, vysoké postavy, hřmotných údů a plného zdraví. Oči se mu v zatemnělé tváři koulely jako blesky po temných, bouří obtěžkaných nebesích, hrdě těkající po veškerém množství. Vzezření jeho patrně jevílo, že se mezi znamenité pány české počítá.“*¹⁵ V povídce je představen jako velmi negativní postava, která se nezastaví před zradou, vraždou nebo i prokletím vlastní dcery.

Rovněž zápornou postavou je v příběhu saský kníže Othard, který se do Čech vydává na rozkaz císaře Jindřicha III. na válečné tažení.: *„Taktéž kázal i Othardovi, Saskému knížeti, aby s lidem svým od půlnoční strany do Čech vpadl. Othard poslušen jsa rozkazu svého pána, jakž i poddanému knížeti německému příslušelo, nelenil tedy a počal rychle své Sasy k válečným korouhvíům svolávati.“*¹⁶ Během něho se Othard spolčí s Prkošem, ten mu dokonce přislíbí svoji dceru Svatavu.: *„Žalost její však ještě vyššího stupně dosáhla, když jí s tváří, v nížto se vítězná spokojenost jevíla, oznámil, že se knížeti saskému velice zalíbila.“*¹⁷

Přesným opakem Prkoše a Otharda je mladý Tusta.: *„Toho času bral se okolo hradu neznámý jinoch, a pravil se býti žákem slavného lékaře. Jeho vážný pohled, temné, tajuplné oko, tmavý, dlouhý nevídaný oděv a povážlivá slova tomu přisvědčovaly.“*¹⁸ O něm se později v příběhu dozvídáme, že je potomkem ze slavného rodu Vršovců.: *„Jméno*

¹⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 355

¹⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 377

¹⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 383

¹⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 362

mé jest po Čechách sice ještě neznámo, rod můj si ale prvního místa po knížecím osobí. Jsem z nešťastného kmene Vršovců.“¹⁹

Do protikladu se svým otcem je dána Svatava, Prkošova dcera. Tyl ji popisuje jako velmi čestnou a poctivou dívku, téměř ji srovnává s andělem.: *„Dívka, jsouc sedmnáctiletá, rozvíjela se nevýslovnými vнадami; vнадné tilko uzavíralo útlé srdce, nádra se jí dmula panenskou nevinností, a z oka jí zářila milostná dobrota. Stálat' jako anděl smírce po boku otce svého, kdykoliv bezuzdá prchlivost jeho hrozila meze spravedlnosti překročiti.*“²⁰

Romantickou postavou je v příběhu také Černuš. Toho poslal Prkoš zavraždit mladého Tustu, protože nesouhlasil s láskou mezi ním a Svatavou. Není ale úspěšný a jako své rozhřešení požaduje službu právě u Tusty.: *„Tusta pak jako blesk s koně skočiv meč na prsa mu zasadil. Vrah začal bolestně křičeti, a ze sedla se vysmeknuv spadl na zemi. Potom se připlazil jinochovi k nohous.*“²¹

3.2.3 Historický prvek

Ve své povídce se Tyl inspiroval skutečným historickým příběhem z doby vlády knížete Břetislava I. Tím byla válka s říšským císařem Jindřichem III., která vyvrcholila v roce 1040 bitvou u Brůdku nedaleko Domažlic.: *„Bitva ta strhla se v okolí Domažlickém. Na celém velikém prostoru, táhnoucím se k bavorským hranicím, odpočívali po bitvě čeští bojovníci, buď kořist mezi sebou dělice, anebo pokrmů požívající.*“²²

V povídce také zmiňuje míšeňského markrabího Ekkerharda, nazývá ho Othard. Ten při svém postupu ze severních Čech neváhal Prkoše podplatit, aby jim umožnil bezproblémový průchod zemskou branou u Chlumce.

3.2.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je nenávisť knížete Břetislava k Prkošovi.: *„Břetislave, pamatuj se, co počináš! Český pán jsem, a vím, že bude v zemi české ještě moci, kteráž by práva mého zastala.*“²³

S motivem msty se setkáváme v povídce mezi Prkošem a Tustou. Prkoš se dozví o křivdě na Tustově rodě a předpokládá, že se tedy připojí k jeho zrádnému plánu.: *„Jako*

¹⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 364

²⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 362

²¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 372

²² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 392

²³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 360

*tvým statným otcům jest i mně vláda Přemyslovců nesnesitelná; musím se jí zbavit.*²⁴ Jejím výsledkem má být zrada vlastního panovníka a přidání se k nepřátelům.: *„Cítím sílu do sebe, že bych jako oni mohl na knížecím trůně seděti, kdyby mne slepá náhoda byla z kněžny na svět vyvedla. Proč právě jich? Císař vypověděl válku Břetislavovi a saskému Othardovi nařídil do Čech vtrhnouti. Nežli se to však stane, odřeknu se pána českého a saskému se podrobím.*²⁵

V příběhu se setkáváme také s motivem vraždy. Tusta totiž odmítne spojenectví s Prkošem, ten se tedy rozhodne, poslat na Tustu vraha, je ale neúspěšný.: *„Ten byl ale na každé jeho pohnutí pilný pozor dával, a vida nyní jeho zlý úmysl uhnul se vražednému bodu, a vytrhnuv meč svůj tak ostře a uměle jím máchnul, že ihned cizinci dýka z pěsti vypadla, a proud krve mu ji pobarvil.*²⁶ Důležitý je také motiv fiktivní smrti Tusty rukou najatého vraha.: *„Oznam tedy Bilinskému, že jsi mne zavraždil; a on ti snad potom i při jiném podnikání důvěry dopřeje.*²⁷ Díky tomu je Prkoš v závěrečné bitvě Tustovou přítomností natolik zaskočen, že není schopen bojovat.: *„A Bilinský sotva že povědomý hlas uslyšel a známou tvářnost uviděl, jakoby ho byl z hrobu povstalý duch anebo pŕlnoční, pekelný úkaz polekal, počal z celého hrdla křičeti a zbraň ze žilnaté, třesoucí se pěsti pouštěti. Jen krátce trvá ještě boj, a pak se dala veškerá družina Bilinského na útěk.*²⁸ Prkošův život krátce poté končí smrtí.: *„Tou dobou byl také Prkoš, Bilinský pán, odpraven. Zohavené tělo bylo do Biliny vrženo.*²⁹

Výrazným romantickým prvkem je také motiv přestrojení Tusty. Ten v bitvě u Brůdku vystupuje pod jménem Jaroboj Charvátský, dokonce zachrání život samotnému knížeti Břetislavovi.: *„Bud' si jak bud'! Tebou posílá mi velemilý dar. Jsem tvým dlužníkem a po knížecku se ti odměniti slibuji.*³⁰

3.2.5 Podoba konfliktu

V povídce se setkáváme s motivem nepovolené lásky mezi Tustou a Svatavou. Bohužel, i přes oboustranné city se Svatava zařekla, že se Tustu nevezme a žalem umírá.: *„Pro citlivou dívku nebylo více žádné útěchy. Nešťastnou dceru strašila vina padlého otce, a na každé tváři domnívala se čísti úsměšek ze zrádcova dítěte. Ve smrtelné hodině otce*

²⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 367

²⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 367

²⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 371

²⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 376

²⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 378

²⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 401

³⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 390

*svého byla se zapřísáhla, že ruku svou milenci nikdy nepodá a neupoutá k němu dceru z rodu zhanbeného. Vadla květina útlá — až i uvadla.*³¹

---

³¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 402

3.3 Poslední pohanka

Romantická pověst z dávnověkosti české

Povídka Poslední pohanka byla napsána v roce 1833, její děj se odehrává na Šumavě a částečně i v Praze.

3.3.1 Téma

Hlavním tématem povídky je život pohanské dívky Svatany, která se zamiluje do knížete Oldřicha. Kvůli němu je ochotná přestoupit ke křesťanství.

3.3.2 Postavy

Výrazným rysem povídky je rozdělení postav na pohanské a křesťanské. Nejvýraznější postavou z křesťanské skupiny je kníže Oldřich: „*Jinoch štíhlého zrostu, plamenného zraku, zdravých tváří, bujarých údů.*“³² V povídce je představený jako prostý člověk, který zapírá svůj urozený původ: „*Jinoch, jehož jste nám nehodně odloučili, jest Oldřich, bratr Jaromíra, knížete Vyšehradského.*“³³

Dalším křesťanem je v povídce Boruta, věrný sluha knížete Oldřicha, který ho doprovází na jeho cestě do Prahy: „*Stříbrný jest jeho vlas, vráskovité čelo, pěst se ale pevně zatíná v rukověť pádného meče. Tělo, věkovitá lípa, lhostejně snáší parno i mráz; duše, mladistvá jíva, věrným ramenem se otáčí kolem jinocha pána.*“³⁴

Pohanku v povídce představuje dívka Svatana: „*V bílém oděvu jako na oběť. Ruce křížem na prsou, oči pozdviženy k tmavému stropu jeskyně.*“³⁵ V povídce se zamiluje do Oldřicha a je ochotná kvůli němu i opustit rodinu: „*Svatana nemá, nežli tebe — tys ji dobrotivou Ladou poslán, pro sebe tě mocí její zachrání. Otce, otce dobrého, družky, domov, krajinu opouštím pro tebe, sladký ukrutníče, milost mi to velí.*“³⁶

Výraznou postavou je také Horboj: „*V čele zástupu Horboj, jinoch velikán. Bradou se dotýká čela nejvyššího hřebce; pravicí objímá dvoustoletý dub.*“³⁷ Právě jemu byla

³² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 172

³³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 201

³⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 172

³⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 177

³⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 195

³⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 173

Svatana zaslíbená a po jejím útěku se jí vydal hledat.: „*Horboj zuří. Od zástupu k zástupu téká, zrádu i nebezpečí na oči staví, srdce k pomstě rozpaluje, rámě ozbrojiti káže.*“³⁸

3.3.3 Historický prvek

V povídce se Tyl inspiroval reálnou postavou knížete Oldřicha a jeho druhé manželky Boženy, matky Břetislava I. Jejich setkání ale Tyl upravil dle obrazu svého. Kosmas jejich setkání popisuje takto.: „*Jednoho dne totiž, vraceje se skrze selskou ves z lovu, uviděl řečenou ženu, jak pere roucha u studánky, a prohlédnuv si ji od hlavy až k patě, vpil do hrudi nesmírný žár lásky. Kníže poslav ihned pro ni, pojal ji v manželství...*“³⁹

Tyl nám také připomíná nelehké soužití bratrů Jaromíra a Oldřicha, které bylo poznamenané vzájemnými souboji o moc.: „*Oldřich kníže tělem v síni na zlatoskvoucí stolici, duchem, trudným zamyšlením, na knížecím hradě v Lysé. Vzdychá tam knížecí bratr Jaromír, pozbavený zraku, daru nebes nejkrásnějšího, bratrem Oldřichem.*“⁴⁰

3.3.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem je motiv zrady. Svatana je totiž ochotná kvůli Oldřichovi zavrhnout vlastní rodinu i víru.: „*Svatana má upřímné srdce, Svatana tě miluje. Dávno již viděla tě ve snách, dobří bohové tě poslali k její spáse. Pro mne prý tě ale rozvřetení vlci odhodlali černé Moraně na oběť. Svatana by bez tebe zhasla.*“⁴¹

Romanticky také působí tajné vystupování knížete Oldřicha. Jeho skutečný původ se dozvídáme v průběhu děje.: „*Jméno jeho je tak vysoké, že bys, kdyby se snížilo k uším tvým, ohluchnul, jako hříšník při výroku posledního soudu.*“⁴²

Dalším motivem zrady je v povídce mezi Svatanou a Horbojem. Tomu byla slíbena Svatana za ženu, ale kvůli lásce k Oldřichovi slib Svatana nesplní.: „*Trestuhodný k cizincovi zápal udusiti, těžké svojí vině odlehčiti měla jsi, an jsi se zaslíbila mně, hodnému tebe muži; já pak pro tebe krev bratrů proléval, vlastní život nasadil, tři léta strastiplné pouti přetrpěl!*“⁴³

³⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 200

³⁹ Kosmas, Kosmova kronika česká, str. 60

⁴⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 250

⁴¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 193

⁴² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 200

⁴³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 249

Romantickým motivem je také sen Svatany, ve kterém se jí zjevil Oldřich.: „Z oblak vychází neznámý jinoch, krásný, jako jinoch spanilé Lady; krásnější nežli jinochové údolí našeho.“⁴⁴

3.3.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v příběhu setkáváme pouze ve vztahu mezi Svatanou a Oldřichem, jejich lásku ale Tyl nepopisuje příliš podrobně.: „Dlouhé, vroucí políbení vtiská jinoch na třesoucí se rty Svatany.“⁴⁵

---

⁴⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 180

⁴⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 212

3.4 Svatba na Sioně

Historická povídka, jež byla napsána v roce 1834. Její děj se odehrává v Kutné Hoře a také na nedalekém hradě Sion, který obývá Jan Roháč.

3.4.1 Téma

Hlavním tématem povídky Svatba na Sioně je únos synovce kutnohorského mincmistra Janovského. Ten provedl tehdejší husitský hejtman Jan Roháč.

3.4.2 Postavy

Nejvýraznější postavou povídky je Jan Roháč.: *„Na Sionu, na velké síni, u okna vysokého seděl muž asi pětatřiceti let, ačkoli by jej byl nevědomý pro vážnost údů, složitost postavy a vážnost pohledu snad i starším býti soudil.“*⁴⁶ V příběhu je zobrazen jako pomstychtivý, necitelný člověk, který krutě jedná s každým, kdo se postaví na odpor jemu nebo jeho víře: *„Naučím já vás mluvit s Roháčem, podruzi otrockého města!“ hřimal hněvem soptivým, a veliká, černá jeho postava podobala se půlnočnímu zlému duchu, vystoupivšímu právě z hrobu věčné mrákovy.“*⁴⁷

Přesným opakem Roháče je mladý, odvážný a čestný rytíř Janovský, synovec mincmistra v Kutné Hoře.: *„Opodál několika kroků odpočíval na travnatém místěku jinoch statečné postavy. Oudy jeho pokrýval hojnými přehyby temně barevný plášť, a jenom kde náhodou rozhalen, viděti jest noční temnotou slabý lesk rytířského brnění. Ocelová přilba stojí podle jinocha; hlava jeho skloněna na dlani spočívá, loket podepírá se o zem.“*⁴⁸

Významnou postavou příběhu je také Vojtěch, Roháčův sluha na hradě.: *„Na hlavu mu přiléhala těžká železná lebka, boky měl stáhnuty koženým pasem, na němžto mu vléci bylo dlouhý meč.“*⁴⁹ Nejprve vystupuje jako bojácný chlapec, ale ve chvíli, kdy Roháč napadne jeho záchránkyni, se z něj stane neohrožený bojovník.: *„Žena ta mi učinila dobrodiní a jsem rád, že jsem se tu hodil, an se jí nakládati mělo jako divým dobyt看!“*⁵⁰ Dokonce se jako kališník nechá kutnohorským duchovním převézt na katolickou víru.: *„A pacholik prostý vstal jest, neboť srdce jeho plynulo v slasti při dobrotivých slovech duchovního pána, a jakoby již již tonul v radostech, připovězených vyvolencům, sliboval*

⁴⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 267

⁴⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 264

⁴⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 261

⁴⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 268

⁵⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 298

*činiti a chovati se dle rozkazu královského pana mincmistra. Mnoho ještě rozmlouvali pan Janovský a kazatel svatojakubský s mladým kacířem obracujícím se na pravou cestu; mnoho se ho vyptávali a mnohá dávali naučení.*⁵¹

Zajímavá je i postava pomatené Markyty.: *„Tentýž na okamžik bystřeji na ženu pohleděv, shledal ji býti asi třicetiletou, nadobyčejně velkou, hubenou a v podivné, dlouhé, černé roucho zahalenou. Pohled její, tváře hnutí — celá bytost obrazem byla těžkého, dlouhého utrpení, a k ustrnutí povzbuzovala...“*⁵² Sama bloudí po kutnohorských lesích a stará se o svého neexistujícího syna.: *„Doved’ mne, dobrý muži, víš-li, kde nevěstino lože jest. Dám ti za to vínek zlatem kovaný. Jestliže sobě brzy neodpočinu, umoří mne to děcko až na smrt.“ Rukou při tom pevně tiskla kytku na srdce, jakoby nemluvně vinula k prsoum...“*⁵³

Důležitou roli má také postava Ludmily, Sokolovské paní, která je zamilovaná do rytíře Janovského.: *„...tu jedinou seznáv uprostřed sboru podle tmavozeleného, dlouhého hávu na stříbroskvělé bruně, neměl pozoru než na ty dvě hvězdy, co jasně svítily na obloze nejspanilejších tváří panenských.“*⁵⁴ Po jejím srdci ale touží i Jan Roháč.: *„Celá duše jeho naplněna byla Ludmilou, a z pohledu jejího vplývala v něj ona nevýslovná rozkoš i bolest nevyslyšené a nezjevené lásky.“*⁵⁵

3.4.3 Historický prvek

V povídce se Tyl inspiroval životem reálné historické postavy Jana Roháče z Dubé, husitského hejtmana a jednoho z nejbližších stoupenců Jana Žižky z Trocnova. Po bitvě u Lipan se stal velitelem tábořské obce, ale nedlouho poté byl donucen získané území opustit a na podzim roku 1435 se uchýlil na hrad Sion.

Skutečně existující je také hrad Sion, ze kterého se dodnes zachovaly pouze zbytky zdiva. Zřícenina se nachází asi osm kilometrů jihozápadním směrem od Kutné Hory a v letech 1426-1427 byla vystavěna právě Janem Roháčem.

V povídce se také Tyl zmiňuje o Kutné Hoře, jakožto sídlu nejvyššího mincmistra. Dokonce zmiňuje také slavný Vlašský dvůr.: *„... mezi východní a severní stranou*

⁵¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 329

⁵² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 294

⁵³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 294

⁵⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 276

⁵⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 285

nákladné stavení se táhlo, „vlaský dvůr“ nazvané, po prvních penězobitcích vlaských, jenžto rozkazem Václava II. v této výstavnosti novou razili minci.“⁵⁶

Postavu Jana Roháče z Dubé dokonce spojuje přímo s Janem Husem.: *„I viděl se v duchu, an jej jedenáctiletého chlapce poprvé byl statný otec do Prahy do betlémské kaple uvedl, kdyžto ji právě nejskvěleji krásila osvětlná hvězda; viděltě plamennou horlivost veškerého po kapli shromáždění, jiskřící se zraky otcovy: slyšeltě z úst jeho chvalozpěvy o velikém mistru — slyšeltě i tři léta později bolné jeho vzdechy, když se pověst roznášela o Kostnickém požáru.“⁵⁷*

3.4.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem je motiv únosu rytíře Janovského.: *„Tys to, ještěre?! Tebe si pro větší rozkoš uchráním!“ svázati káže jinocha.“⁵⁸* Toho potom vězní na hradě a vyhrožuje mu smrtí, pokud mu neponechá.: *„Jestli jediným ještě okem na ni pohledneš, jedinou myšlénkou se k ní zatouláš, na rozdílné bašty hradu svého oba upevním, nežli bych dopustil, aby se zazelenal milosti vaší stromek.“⁵⁹*

Romantickým prvkem je také pomsta Ludmily Janu Roháčovi. Ta mu nejprve přislíbí svoji ruku.: *„Ano! Budiž tobě milost slečny Sokolovské odplatou boje tvého pro víru a vlast. Vložím ruku svoji před oltářem ve tvou, ale až vítězné budou povětrím vláti praporce tábořské, a nepřátelé jich poklesnou v prach!“⁶⁰* Ale v závěru povídky se dozvíme o záměně, kterou Ludmila pro Jana připravila.: *„Trna po všech údech, třesoucí se, zvědavou rukou odkryl nevěstě hustý závoj. Nové leknutí — nová hrůza deštily na ženicha devaterým tokem. Bez pohnutí, s okem vpadlým, svítícím co lampa v hluboké, tmavé sluji — s tvářema ubledlýma, beze všeho výrazu a života, stála před ním — nešťastná Markyta.“⁶¹*

Pozoruhodný je také motiv útěku. K tomu dopomůže rytíři Janovskému právě mladý sluha Vojtěch, a to ukrytím do rakve.: *„Pobízelt' jej, aby se do rakve natáhnul. S podivným pocitem uložil se jinoch mezi ta osuduplná i prázdná prkénka tak, jak mezi nimi*

⁵⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 326

⁵⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 274

⁵⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 265

⁵⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 289

⁶⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 313

⁶¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 351

---

*údy stěsnati mohl. A sotva že času zbylo umluvíti se ještě, jak by z rukou pacholků vyváznouti bylo, položiti živé mrtvole na prsa meč.*⁶²

3.4.5 Podoba konfliktu

Motiv lásky je v příběhu spojen s postavou Ludmily. V prvním případě jde o oboustranné city mezi ní a rytířem Janovským. Podrobněji ale Tyl jejich lásku nepopisuje: „*Ludmilo!*“ *vyklouzlo úžasem z úst Janovského, a ruce jeho se pozdvihly, jakoby k obejmutí klesající dívky.*⁶³

Druhým případem je neopětovaná láska Jana Roháče k Ludmile. K bližšímu kontaktu mezi nimi dojde pouze ve chvíli, kdy Ludmila strachem o Janovského omdlí: „... *ve mdlobách jakoby novými krásami ozdobenou dívku přivinul k prsoum; ohnivé rtové jeho přiléhali na ústa, oči a líce dívčiny.*“⁶⁴

---

⁶² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 347

⁶³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 289

⁶⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 290

3.5 Čech a Lech

Historická povídka z roku 1835, její děj se odehrává v blízkosti hory Říp.

3.5.1 Téma

Hlavním tématem povídky Čech a Lech je putování části Slovanů za lepším územím a následná volba nového vůdce.

3.5.2 Postavy

V této Tylově povídce se blíže setkáváme pouze s dvěma postavami – Čechem a Lechem. Tyl obě postavy stručně charakterizuje, ve skutečnosti je na čtenáři, kterého z bratrů si pod konkrétním popisem představí: „*Jeden silný, jiskrných zraků, širokých ramen; druhý útlý, jemného vzhledu, švihlého zrůstu. Oba měli kožené čepice, a pod nimi hrál vítr dlouhými, hustými vlasy. Oděv jich — široké nohavice, až po kolena dlouhý kabát, kožemi vykládaný — i krojem i barvou si byl podoben, jakož i jich ostatní podstata, jich tvářnost patrně jevila, že byli jsou oba pošli z jedné matky.*“⁶⁵ Podrobněji se ale věnuje jejich charakterům. Čecha popisuje jako klidného, přemýšlivého a oddaného Bohu: „*Dva bratří, bližencové Čech a Lech, vůlí národa noc musejí trávit o samotě, vzývají bohy o přízeň k příštímú jitru. A Čech se poroučí pod jich mohutné perutě a sklání hlavu na holou zemi k odpočinutí.*“⁶⁶ Lech je představen jako netrpělivý a hněvivý: „*Lech ale nemůže ještě ducha ustanoviti k modlitbě; čerstvým krokem honí se po hoře, okem hněvu i žalosti plným hledí k jasné obloze a opět na spočívajícího bratra.*“⁶⁷

Jiné postavy v příběhu detailněji uvedeny nejsou. Setkáváme se pouze se skupinou lidí, kteří společně s bratry putují, ti ale pouze dotvářejí historický kolorit: „*Hovor a pokřikování se množí a na travnaté zemi hledají místečka k odpočinutí zesláblý šedivec i bujarý jinoch. A mužové spěchají k vozíkům, a snáší chléb a mouku, a ženy, odkládající nemluvnátka od prsou zatím pod ochranu šedivým dědům, otáčejí se a rozdělují večeri mezi rodinu.*“⁶⁸

3.5.3 Historický prvek

Josef Kajetán Tyl pro svou povídku Čech a Lech využil mýtické postavy bratrů Čecha a Lecha a legendu o jejich příchodu do české krajiny. Podle toho, jak si kronikáři

⁶⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 258

⁶⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 262

⁶⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 262

⁶⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 258

přimýšleli různé detaily, se legenda v průběhu času značně změnila. V nejstarší Kosmově latinské verzi pověsti najdeme poměrně málo informací. Praotec Čech je v tomto příběhu zmíněn s latinským jménem Boemus a nenajdeme tu ani motiv výstupu na horu Říp.

V Kronice tak řečeného Dalimila už se jednak objeví jméno Čech a také zpráva o tom, že Češi přišli z charvátské země.: „*V srbském jazyku jest země / jjež Charvátci jest jmě / V tej zemi bieše lech, / jemuž jmě bieše Čech. / Ten mužobojstva se dočini, / pro něž svú zemi provini.(...) / S té hory na zemi zřechu / proto tej hoře Říp převzděchu. / Prvé chleba nejmějiechu, / jedno maso a ryby jediechu. / Prvé léto laz vzkopachu, / druhého léta rádlem vzórachu. / Ale že jich starostě Čech diechu, / proň zemi Čechy vzděchu.*“⁶⁹ Nově v Dalimilově příběhu najdeme motiv výstupu na horu Říp, toho se ale praotec Čech zúčastní sám a po svém návratu lidu oznamuje, že našel zemi zaslíbenou.

V kronice Příbíkova Pulkavy z Radenína se opět objevuje rodná charvátská země a prvně se také čtenář seznamuje s postavou Lecha. Není ovšem zcela jasné, zda se jedná o Čechova bratra. Pulkava také popisuje výstup Čecha na horu Říp společně s celým jeho lidem a odchod Lecha s částí kmene dále na sever do Polska.

V Hájkově kronice se už dokonce seznamujeme s přesným rokem příchodu praotce Čecha, kterým je rok 644. Dokonce oba bratry tituluje jako knížata a uvádí, že už ve své původní domovině měli vlastní sídla.: „*On Lech měl své sedění na hradě řečeném Krapina, kterýžto dodnes stojí. Starší bratr, totiž Čech, měl svooj byt na hradě řečeném Psáry nad potokem prudkým, kterýž Krupá slove.*“⁷⁰

3.5.4 Romantické prvky

Jediným výrazným romantickým prvkem v povídce je jakési boží znamení v podobě černého orla, který měl každý měsíc určit, který z bratrů povede lid.: „*Tak byli usoudili bohové. A kněží národa volali k bohům, a v bojácném tušení stáli Čech a Lech; neboť na nich spočívala naděje národa, a na nich měla se zjevití vůle bohů. A orel černý, posel bohů, vznášel se nad Čechem — i byl Čech provolán za vůdce.*“⁷¹

⁶⁹ Dalimil, Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila, str. 7

⁷⁰ Hájek z Libočan, Pověsti o počátcích českého národu a o českých pohanských knížatech, str. 9

⁷¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 262

3.6 Slečna Lichnická

Povídka ze začátku XIV. století

Povídka Slečna Lichnická je historická povídka Josefa Kajetána Tyla, která byla napsaná v roce 1835. Její děj se odehrává převážně v oblasti Železných hor nedaleko dnešní Chrudimi.

3.6.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky Slečna Lichnická je život Lichnické paní, která svými rozmary způsobila smrt milence Vilíma, sama si pak pod vlivem událostí vzala život.

3.6.2 Postavy

Výrazným rysem této povídky je rozdělení postav na ty urozeného a chudého původu. Postavy z chudé vrstvy, které v povídce vystupují, navíc spojuje jakési čarodějnické umění.: *„Roznášela se totiž dosti stará i hlučná pověst, že se přiznávají držitelé „černé kovárny“ k tajnému řádu černokněžníků.“*⁷²

Z chudé rodiny kováře Horiny jsou nejvýraznější dvě ženy, matka Miluše a dcera Lidmila. Miluše je představena jako stará žena, která v ostatních budí hrůzu svým zjevem, ne tak postavou, jako spíše tvářností obličeje.: *„Jedním okamžikem spočívala ledová studenost, jako by celá byla zhotovena z vosku, druhým šklebil se na ni jedovatý úsměch, třetím honila se po ní starému věku přirozená přívětivost, a čtvrtým opět hrála jako pětileté děcko. Obličej její podobal se plátnu, na němžto malíř, cviče se v obrazování lidských vášní, v každém okamžiku jinou a jinou vyvozuje podobu.“*⁷³ Její hrůzný vzhled, evokující postavu čarodějnice, ještě dotváří veliký černý kocour, který ženu věrně následuje na každém kroku.

Horinova dcera Lidmila představuje vzhledově naprostý opak své babičky. Zatímco Miluši Tyl popisuje jako stoletou babu, Lidmilu jejím vzhledem přirovnává k andělovi.: *„Nebylo možno podívati se na tu hebkost a něžnost lepotvarných údů — na tu jemnost, z jaké se celé to zjevení ducha nadvětrného v těle pozemském na odiv stavělo: nebylo možno podívati se na ni, a nepřipadnouti myšlénkou na podobu andělův.“*⁷⁴

⁷² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 171

⁷³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 173

⁷⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 189

Z bohatší rytířské vrstvy pochází Jetřich z Kralovic, nejromantičtější postava povídky. Mladý pán, jehož fyzický vzhled Tyl v povídce podrobně nepopisuje, věnuje se spíše jeho psychické stránce.: „*V černě zažloutlé záři bylo tu viděti z venku, před vchodem, státi jinocha postavy rytířské, opírajícího se o stěnu, s rukama na prsou založenýma, a v hlubokých myšlenkách tak potopeného, že jej ani rány bušícího kladiva k vyplynutí nevytlákal.*“⁷⁵

Výraznou postavou je také Vilím, hrabě z Liebenthalu. V povídce je představený jako mileneček Eližběty Lichnické, který na doplatil smrti na její neoblomnost.: „*Ta vysoká postava, ty silné, pěkně tvořené údy — to veliké tmavé oko — ta výrazná mluva — tyto vnady mužské ponejprv na Eližbětu působily mocně, jelikož po nich jakási rouška utrpení a bolesti se rozprostírala, za nížto hrdá mysl slečnina právě něco zajímavějšího nacházela, nežli byla až dosaváde na mužích domácích shledala.*“⁷⁶

Ústřední postavou celého příběhu je Eližběta Lichnická, bohatá paní z Lichnického hradu. Tyl ji popisuje jako bohatou, sobeckou a namyšlenou ženu, která si neváží toho, co jsou pro ni ostatní ochotni udělat.: „*Slečna Eližběta — Eližběta srdce kamenného, jakž ji nazývala národní pověst. Jednak spanilostí svou, jednak i bohatstvím byla známa slečna Lichnická krajům přemnohým; nejhlučněji ale mluvívalo se o ní pro nadobýčejnou její pýchu a nesklonitelné zanevření na pohlaví mužské.*“⁷⁷ Právě její postoj k mužům ovlivnil smrt toho jediného, kterého měla Eližběta ráda.: „*Ruka moje — panství moje — to jesti cíl, po němžto míří nenasytné vaše toužení. Jméno moje, čest moje — a milost moje — aj, kdož by těch dbal! O zlá hodino, kdežto jsem zapomenouti mohla, že nejkrásnější kytky mužských ctností jenom zištnost, nevěru a zradu obnáší!*“⁷⁸

3.6.3 Historický prvek

V povídce Slečna Lichnická se autor inspiroval pověstí o kruté lichnické hradní panně Miladě, jejíž otec se za deštivého dne zřítíl s koněm ze skály a zemřel. Jako by se snad chtěla mstít za otcovu smrt, vymyslela si podmínku, jejíž splnění vítězi zaručilo Miladinu ruku. Odtud zřejmě pochází také motiv úkolu, který Eližběta v Tylově povídce zadala svým nápadníkům ke splnění.: „*Nuže tedy, ženichové!*“ zvolala hlasem vysokým, a slova se kvapně proudila, a tvář temné zahořela. Ruka její napřažená ukazovala na

⁷⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 172

⁷⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 195

⁷⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 197

⁷⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 197

protější skalinu. „Kdo se z vás pánů, na koni sedě, třikráte kolem otočí na vršku této skaliny, odměnou dostane ruku i bohatství Eližběty Lichnické.“⁷⁹

Dle pověsti si Milada neúspěchy svých nápadníků poměrně užívala, ale Tylova Eližběta až takhle krutá nebyla.: „Co bezživotná socha z bílého mramoru stála Eližběta Lichnická na pavláně, oběma rukama se křečovitě chytajíc zábradlí. Vysoký studený pot na čele jí vyvstává, služky jí musejí k podpoře přispěti, aby po stupních nesklesla ve mdloby.“⁸⁰ V pověsti je také dokonce zmíněn mladý rytíř Jetřich, který jako jediný ze všech pád ze skály přežil díky péči Horinovy dcery a matky, která se vyznala v ranhojičství.

I přes to, že se Tyl pro svou povídku inspiroval pověstí o Lichnické paní, její závěr z původního příběhu tak úplně nevychází. Milada je podle pověsti střelena šípem neznámého rytíře, který jediný úkol splnil.: „Vykonal jsem to, co se nezdařilo mým předchůdcům a nemohlo se podařit, protože jsi na ně přichystala zlou léčku. Dala jsi kámen schválně vyhladit a poslala jsi bezcitně na smrt tolik mladých, nadějných životů... Démanty, které jsem vsadil svému koni do podkov, překonaly tvé zlé nástrahy. Budiž pro svou krutost navždy zatracena, mou rukou nechť jsou pomstěny všechny nebohé oběti tvé zloby!“⁸¹ Eližběta Lichnická v závěru povídky zešílí a skočí z okna svého hradu.: „I viděla, jak již již tento pohrobený ženich na milence šťastného se tiskne, až pod ním kůň klesati počíná, a rozvřetená chtěla mu Eližběta k pomoci skočiti, a náhlým skokem vrhla sebou s pavlače, dříve než tomu služky zabrániti mohly. Mrtvou odnesli zšílenou slečnu do hradu.“⁸²

3.6.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je čarodějnické umění Horinovy matky, kvůli které se o jejich kovárně roznášely pomluvy.: „Rodina Lichnických kovářů nebyla arcí prosta vši viny tohoto lidského domnění; a jestli jí to jinak k nelibosti bylo, to jedině ji těšiti mohlo, že jí vůbec počítali k dobrým černokněžníkům.“⁸³

K romantickým prvkům také můžeme zařadit motiv msty ze strany Eližběty, která svým náročným úkolem chtěla nejspíše potrestat své nápadníky prahnoucí po jejím bohatství.: „Já již pomyslila i rozmyslila, co hodného uložiti statečnosti jejich. Nevhodno-li

⁷⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 187

⁸⁰ www.hrady.cz

⁸¹ www.pruvodce.cz

⁸² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 225

⁸³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 171

jim, "doložila, úšklebně se kloníc, „pokoušeti se o bohatou nevěstu, brána hradu mého jest po celý den otevřena — pomodlíť se za jich šťastný návrat k domovu.“⁸⁴

Tajemně působí také milostný vztah mezi Eližbětou a Vilímem Liebenthalským. Scházejí se tajně na Lichnickém hradě, protože Eližběta si nepřeje, aby ji někdo viděl s mužem.: *Jedna z nich, silná, vysoká postava mužská, ubíhala, v plášti zahalená, z komnat ženských na pavlán, s něhož tu viděti bylo do pěkné zahrady. Za ním letěla tichým krokem štíhlá postava ženská v lehounkém nočním oděvu, a na pavláně pojavši muže ještě jedenkrát v horoucí objetí a k rozehřátým nadrům jej přivinuvši, široký plášť mu s beder sejmula.“⁸⁵*

Romantickým prvkem je také domnělá smrt rytíře Jetřicha, který spadne i s koněm ze skály. Kromě Horiny, který ho najde v lese v bezvědomí, ale nikdo neví, že téměř zázrakem přežil.: *„Přepadlá tvář, vpadlé oko, bledá ústa a po celém obličejí patrné známky silného porouchání těžkou nemoc osvědčovaly.“⁸⁶*

Stejně tak působí krutá smrt Vilíma, milence Eližběty. Ten neuposlechne varování zpěváků svatováclavských v čele se Zdeňkem z Kralovic, bratrem Jetřicha.: *„Mocí královskou vyplnil sbor sv. Václava rozsudek nad Vilímem Liebenthalským.“ A pan Liebenthalský ležel bez hlavy podle sloupu a hlava sražená v potoku krve podle trupu.“⁸⁷*

3.6.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme v několika případech. Prvním je platonický cit Jetřicha z Kralovic k Eližbětě Lichnické. Láska je jednostranná, Eližběta o Jetřichovu náklonost nestojí.: *„Na spasení duše jsem se zavázal, uvést Eližbětu v lože manželské.“⁸⁸*

Druhým případem je láska Jetřicha k Horinově dceři Lidmile. Jejich vztah už je v Tylově podání poměrně vášnivější.: *„Obou tváře dotkly se — i rtové jejich potkali se a ohnivě políbení — tato jiskra čisté milosti! — pronikla jako čarodějný zápal jich žilami.“⁸⁹*

Posledním motivem lásky je tajný vztah mezi Eližbětou a Vilímem, tomu se Tyl věnuje nejpodrobněji.: *„I držel ji rukama pevnýma sevřenu, a rtové jeho dosáhli rtů*

⁸⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 187

⁸⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 181

⁸⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 204

⁸⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 220

⁸⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 174

⁸⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 210

*dívčích, a zraků jejich i tváře i krásné šije, a políbení vroucí jako blesky deštily na lepotvárné tyto články dívky milostné. Zpouzení její splynulo posléze v poddání se libostné, a v brzkém smíření slavili milenci nové vítězství lásky.*⁹⁰

---

⁹⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 197

3.7 Vězeň v nové věži

Tylova historická povídka Vězeň v nové věži byla napsaná v roce 1836, její děj se odehrává převážně na Litoměřicku.

3.7.1 Téma

Hlavním tématem povídky je msta Božecha, který se za dávné příkoří rozhodl pomstít svému pánovi, rytíři Ploskovskému.

3.7.2 Postavy

Nejvýraznější a nejromantičtější postavou příběhu je Božech.: „*I bylat' (postava) výšky sotva pěti střevíců a těla vyzáblého, zadku nakřiveného a hlavy sehnuté, v poustevnickém, tmavém oděvu.*“⁹¹ V Tylově příběhu je jeho jednání ovlivněno dávnou touhou po pomstě. Na to doplácí téměř všechny postavy v příběhu zmíněné.: „*O jen seber sluch a mysl — neboť nesmíš ještě tu schránku masitou se sebe shoditi, nesmíš — dokud já z ní duši hrůzou nevyštvu! To je chvíle, po které jsem žíznil dvacet plných let — to je chvíle pomsty, kterou jsem ti jednou pohrozil.*“⁹²

Božech vychovává nevlastního syna Prokopa, je to syn rytíře Ploskovského, skrze kterého se chce Božech rytíři pomstít.: „*Vysoká postava, široká prsa, hlava hrdě pozdvižená, ruce a nohy nad míru svalovité — tak stál jinoch dvacíletý, vítěz nad medvědem.*“⁹³ Chlapce lze jeho chováním přirovnat k divé zvěři, nikdy se také nesetkal s jiným člověkem, než je Božech. Ten se k němu navíc chová velmi kruté, výjimkou nejsou tvrdé fyzické tresty. Možná z toho důvodu se mladík vyžívá v lovu, zvířata totiž zabíjí poměrně brutálním způsobem, jako by si na nich vybíjel svou nenávist.: „*Jen dvacíletý jinoch, jako mladý doubec, vedle zoufající šelmy stál, a neděsil a netřásl se; nýbrž okem jiskrným tomu zmítání zvířecímu se dívaje, posléze medvědu ještě tak silně na ledví šlápnul, že huňatý velikán v křečích smrtelných ještě jednou se zatřepetav, bezživotný pak z celé délky se natáhl. A jinoch mečem, ne dlouhým sice, ale širokým a břitkým, jež v ruce držel zakrvácený, mrtvé šelmě břicho rozříznuv, z proudu teplé krve do hrstě nachytil a chutě pil.*“⁹⁴

⁹¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 358

⁹² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 369

⁹³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 358

⁹⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 358

Skutečným Božechovým synem je ale Adam Ploskovský, který se původně jmenoval Dalibor. Ten po smrti svého otce převzal správu nad rozsáhlými statky a z úst Božecha se posléze dozvídá skutečnou pravdu.: *„Rytíř Ploskovský pánem byl mlynáře Božecha; rytíř Ploskovský zkazil moje a Miloslavino nebe na zemi; jej a rod jeho zastihla pomsta má, jej jsem z lože smrtelného v zoufalství vyhnal do náručí smrti — a tys jediné dítě moje, tys krev má!“*⁹⁵ Adam ale zprávu od otce nepřijme.: *„Psy tě z hradu vyštívati dám,“ obořil se rytíř rozlícený, „jediné-li slovo ještě o svém otcovství z úst vypustíš! A jediné svému šatu, kterýž jsem vždycky v uctivosti míval, máš co děkovati, že tě pacholky svými z bran hradu tohoto vymrskati nedám!“*⁹⁶

Výraznou postavou v povídce je také Miloslava, dívka, kterou si vyhlídl mladý mlynář Božech. Jejich city byly vzájemné, jenže mezi ně vstoupil rytíř Ploskovský, který dívce učaroval.: *„Zdlouhavě ji pozvedl a patře jí v ubledlé tváře, trnoucím jazykem vypustil z úst jediné: „Rytíř?““ A dívka se mu z náručí vytrhnuvši, oběma rukama tváře si zakryla a hlasitě štkáti začala.“*⁹⁷

V závěru příběhu se také setkáváme s postavou hudebníka Blažeje, ten se ujal mladého Prokopa, který utekl od svého otce.: *„Podivil i poděsil se na začátku nerozumnosti a nezkušenosti v lesích odrostlého mladíka, ale zpozorovav bystrý jeho vtip a jasnou mysl, kteréž ani lesní samota zcela nepotřela, ani temnost lesní nezatemnila, s radostí o ponaučení jeho starati se začal, a cokoliv mu z pokladu vlastních vědomostí a zkušeností poskytnouti mohl, milerád učinil.“*⁹⁸ A právě od něj se Prokop poprvé setkal s hrou na housle.: *„Vědělt' on, že s mladíkem útle zacházeti musí, má-li se zdivočilá mysl zjemniti, a věděl o dobrém prostředku, jímž by jej k pozornosti opět přivábil. Houslí svých se totiž uchopil, jež vedle něho na sedátku ležely, a zvuky jemné začínaje ze strun vyluzovati, znenáhla do hry veselé se pustil.“*⁹⁹

3.7.3 Historický prvek

Pro zpracování vlastního příběhu se Tyl inspiroval reálným historickým sporem mezi Adamem Ploskovským z Drahonice na Litoměřicku a Daliborem z Kozojed, mladým vladykou ze starobylého rodu. A právě ten se zastal Ploskovského poddaných, za což byl

⁹⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 394

⁹⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 395

⁹⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 380

⁹⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 397

⁹⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 397

v roce 1497 zajat a jako první uvězněn v nové věži Pražského hradu, která se dodnes nazývá Daliborka.

O Daliborovi začaly postupně vznikat nejrůznější pověsti, nejznámější je ta, že „*nouze naučila Dalibora houslím*“. S touto variantou později pracoval Jan František Beckovský a také Alois Jirásek ve svých Starých pověstech českých.: „*Již nejedem z hradských pánů a ouředníků přišel poslouchat, jak se naučil kozojedský zeman v žaláři hráti. Všichni žasli a zatrnuli, jakmile se zachvěly měkké ty a sladké, žalné zvuky z pustého, trudného žaláře.*“¹⁰⁰

3.7.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem v celé povídce je motiv Božechovy pomsty. Nejprve mu jde o odplatu za svedení Božechovy vyvolené Miloslavy.: „*Pane,*“ *promluvil tam k němu,* „*vám se zalíbilo s holkou zažertovati, kterouž já za manželku vyvolil. Nechte žertů takových; nám to krev kazí, a vám ji nespraví.*“¹⁰¹ Následuje ale odpuštění nevinné dívky, která uvěřila slibům rytíře.: „*Sám u sebe nyní nezkušenost její vymlouval, i hleděl se přemluvit, že celá duše milenčina k němu opět přilne, jakmile ji ve svou domácnost uvede a mysl její na všelike potřeby v hospodářství se obrátí.*“¹⁰² Dalším prvkem je motiv nenarozeného dítěte, které Miloslava čekala s rytířem Ploskovským, ale to nedlouho po narození umírá.: „*Po dlouhém trpení pozdravila se — toliko nad plodem života jejího nebe se zavřelo; mrtvo bylo dítě.*“¹⁰³

Velmi romanticky také působí záměna Miloslavina a Božechova dítěte za dítě rytíře Ploskovského.: „*Svou krev byl jsem umínil povýšiti na lože rytířské; krev rytířovu chtěl jsem proliti; ale pomsty d'ábel mi strašlivější vnukl myšlénku. Surově, pod střechou nejchatrnější nechal jsem hochu zrůsti, a nabaživ se nevlídného světa, s ním pak na odlehlou poušť jsem se uchýlil.*“¹⁰⁴ S tím také přímo souvisí motiv tajemství, které musela chůva rytířského syna držeti.: „*I velel jsem jí bez průtahu nemluvně mezi vysokou trávu odložit, a dítě moje vzíti na lokte a s ním se v rytířské sídlo vrátiti. Leknutí a strach zadržly ženě bázlivé řeč a výhrůžka moje, že nemluvněti panskému ublížím, slovo-li se o skutku tom pronese, jakož i bázeň před náramným hněvem pánovým, kdyby o strašlivém*

¹⁰⁰ Jirásek, Staré pověsti české, str. 156

¹⁰¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 380

¹⁰² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 381

¹⁰³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 387

¹⁰⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 393

osudu syna svého zvěděl: to vše i na okamžik i na časy budoucí ženě ústa pevně zavázalo. ¹⁰⁵

V závěru povídky je ale Božech za svou touhu po pomstě potrestán smrtí svého vlastního syna, který umírá ranou Prokopa.: *„Vzešlé slunce dívalo pak se přes hradby na starce Božecha, an samojediný pod širým nebem seděl, mrtvého syna křečovitě v náruči svíraje.* ¹⁰⁶

K romantismu směřuje také motiv únosu Lidmily, dcery Slavibora Litoměřického. Do té se zamiloval mladý Prokop, a protože s jejich láskou otec dívky nesouhlasil.

3.7.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme v několika případech. Prvním je vztah Miloslavy a Božecha, ten ale Tyl podrobně nerozvádí.: *„Zkrátka — Miloslava, dívka osiřelá, zdála se Božechu, mladému mlynáři, základem býti budoucí blaženosti domácí, a mladík milující s netrpělivostí čekal, až kněz před oltářem ruku jeho vloží v ruku dívčinu. Toliko outlinký věk Miloslavín zdržoval ho ještě, uvázati ji v starosti hospodářské.* ¹⁰⁷

Stejně tak se podrobně nevěnuje ani vztahu Miloslavy s rytířem Ploskovským.: *„A mladík milující radoval se v duchu, nevida u rytíře převelikou náklonnost k Miloslavě, již dosavad, ba snad, co v něm žárlivost vznikla, ještě prudčeji miloval.* ¹⁰⁸

V povídce se setkáme také s motiv nenaplněné lásky, a to mezi Prokopem a Lidmilou, dcerou Slavibora Litoměřického. Dívka jeho city neopětuje.: *„Ubledlá, trnouchy ukrývala se před ním v koutě Libina s očima pláčem zardělými. Ale zdivočilý ji přece postihnul a na vzdor zoufanlivému zdráhání se dívku násilně k prsoum přivinul. Byltě to zápas podivný.* ¹⁰⁹

¹⁰⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 393

¹⁰⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 417

¹⁰⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 379

¹⁰⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 381

¹⁰⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 426

3.8 Svátky na Vyšehradě

Obraz dávnověkosti české

Povídka byla napsána v roce 1837, její děj se převážně odehrává na Vyšehradě.

3.8.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky je osud skupiny kejklířů, především její členky Boleslavky, kteří se vydávají na dvůr knížete Jaromíra k oslavení Přemyslovských svátků.

3.8.2 Postavy

Téměř pikareskní postavou povídky je Nedomysl, přezdíváný Žertoň, jeden ze skupiny kejklířů.: „*Masité líce, ploský nos, husté snědé kadeře, jakož i plátěná, kolem boků barevným pasem převázaná halena, široké nohavice a škorně z tlusté kůže na velikánu tom ovšem o rodu slovanském svědčily.*“¹¹⁰ V povídce je popsán jako čestný a věrný muž, který ochotně brání mladou dívku Boleslavku, považuje ji za svou dceru.: „*Na smrt polekaná hledá u mne pomoci, a jakkoliv jsem ještě jakživ ruku na tělo ženské nepoložil, tuto budu muset přece pevně v náruč sevřít, aby se jí prsty tvé nedotkly.*“¹¹¹

Boleslavka je mladá, tichá dívka, která putuje s kejklíři.: „*...na lůně a vedle sebe plno lesních kvítků měla, z nichž pěkné věnce splítala, a jimi potom, jako drahými řetězy a sponkami, něžné tílko, útlé ručinky, vlnadnou šiji a plné boky si ovinovala.*“¹¹² V závěru příběhu se ale dozvídá, že je dcerou Vrahomíry, jak Tyl v povídce jmenuje kněžnu Drahomíru, matku Boleslava a Václava.: „*Matka má!*“ *zkřikla dívka, a jakoby se z vyjevení byla protrhla a nyní teprva před sebou osobu státi spatřila: pohleděla na mužika a s něho sběhla okem na Vrahomíru.*“¹¹³

V povídce se setkáváme také s Kochanem, bezcitným a bohatým mužem.: „*Byl to Kochan, vůbec považován za muže krásného; a kdo jej po tajných cestkách stopovati mohl, snadno zvěděl, že mocný a bohatý vladyka rád i s tělesnými dary svými těžívá.*“¹¹⁴ Přemýšlí pouze nad vlastním obohacením a hlavně také nad svrhnutím knížete Jaromíra.: „*Otcové*

¹¹⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 8

¹¹¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 12

¹¹² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 9

¹¹³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 95

¹¹⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 40

nás všech mnoho strpěli domem Přemyslovců, a protož nyní také nás všech snažením býti musí, abychom tomu červu na jádře národního blaženství hlavu rozšlápli. ¹¹⁵

Důležitou postavou je v příběhu také mladý muž Výhoň: „...statného jinocha spatřil, vedle něhož dva udýchání velcí psové stáli.“ ¹¹⁶ Nejprve v příběhu vystupuje jako posel, ale po neúspěšném lovu se také stává zachráncem Jaromírovy manželky Miloslavy: „Život jsi mi zachránil, jinochu —“ *jala se pohnuta mluvíti, a ruku mu podala, kterouž on, neznámým citem veden, k ústům přitisknul.* „Tebe věru dobrý Bůh na Vyšehrad poslal, abys vděčná srdce upoutal a svými dlužníky učinil.“ ¹¹⁷

Výraznou postavou je také Boreš, v povídce zobrazený velmi romanticky. Je nemajetný a chtěl se zavděčit otci své milé Libunky, proto byl najatý na vraždu bohatého vladyky Klecanského. Tím by se dostal k jeho dědictví: „Někomu na Vyšehradě dlouho je živ vladyka Klecanský, a jsou lidé mezi čeledí jeho, kteří na dědictví po něm čekají — měl jíti se světa — o Libunko, Libunko! zlý je svět a chytrá jsou jeho osidla, a Boreš tvůj do nich upadl.“ ¹¹⁸

3.8.3 Historický prvek

Tyl vycházel z historických skutečností z přemyslovského období. V příběhu se zmiňuje například o sporech mezi Přemyslovcí a Vršovci: „Jeť známo z dějin českých, jak veliká nenávisť mezi rodem Vršovců a domem knížecím bývala.“ ¹¹⁹

V povídce se Tyl konkrétně věnuje období vlády knížete Jaromíra, který byl zavražděn právě Vršovci. Zajímavé je, že například Kosmas se ve své kronice zmiňuje také o postavě Kochana, který si měl objednat vraždu knížete Jaromíra: „Kochan poslal svého kata a když onen slepec seděl na záchodě v hodině noční, vyprazdňoval břich, proklál ho ostrým oštěpem zezadu až do útrob břišních.“ ¹²⁰

Zmiňuje se také o Drahomíře, v příběhu ji označuje jako Vrahomíru, tím nejspíše připomíná její podíl na vraždě její tchýně Ludmily. O matce knížete Boleslava a Václava

¹¹⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 41

¹¹⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 10

¹¹⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 65

¹¹⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 68

¹¹⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 39

¹²⁰ Kosmas, Kosmova kronika česká, str. 74

se také zmiňuje jako o pohance.: *„Byla to pověstná kněžna českých pohanů, velebná postava, asi pět a čtyřicetiletá, ve dlouhém šedivém šatě slovanském.“*¹²¹

3.8.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je motiv tajemství, Nedomyšl totiž byl věrným sluhou kněžny Vrahomíry a o její děti se slíbil postarat, ale Boleslavka ani Výhoň netuší, že jsou potomci knížecí rodiny.: *„Neměla-liž kněžna Vrahomíra dceru, jížto jméno bylo Boleslavka?“*¹²² Boleslavka ale s novým životem není spokojená, rozhodne se tedy navrátit se společně s Nedomyšlem ke kejklířům.: *„... na Vyšehradě všechno zůstavivši, s věrným pěstounem dětství svého v širém světě zmizela.“*¹²³

V povídce se setkáme také s motivem pokusu o vraždu. Tu měl spáchat právě Boreš, aby získal svoji Libunku, ale hned po činu toho lituje a přemýšlí o nápravě.: *„I vypravoval nyní hrůzou ztrnulé dívce, co se bylo za celou noc přihodilo, a hořké slzy proléval. „Nemiluj mě více,“ bědoval, „ale jen mě neprozrazuj. Dříve se polepším, potom teprva zemru. O dej mi radu, co mám činiti?“*¹²⁴

Zajímavý je také motiv záchrany života kněžny Miloslavy. Ta se na lovu dostane do nesnázi, ale díky pomoci Výhoňe souboj přežije.: *„Bylať se panna knížecí znovu lekla, zahlédnuvši jinocha statného před lesní šelmou skoro na zemi, a vykřiknuvši, chtěla mu k pomoci přispěti, avšak místo kvapného skoku skácela se s koně jako u překonání všech tělesných sil, a mdlobou zastřeli se smyslové její.“*¹²⁵ A právě v tuto chvíli se mladý zachránce do kněžny zamiluje.: *„I neviděl, co kolem něho, zapomněl na lítou šelmu, na les i na Vyšehrad, a celou duši ponořil v pohledu na dívčí půvaby.“*¹²⁶

Romanticky také působí znovushledání obou bratrů, Nedomyšla a Boreše.: *„Bratře, bratře můj!“ zkríkl s hlasitým pláčem, padl na tělo a slzami poléval rány jeho.“*¹²⁷ S tím souvisí také pomoc Nedomyšla s ukrytím Boreše po pokusu o zabití vladyky.: *„Chrtové se ženou za zvěří! O skryj mě — uschovej mě, bratře! pro památku matky naší, která nás oba s bolestí porodila — Nedomyse, ukryj mě!“*¹²⁸

¹²¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 93

¹²² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 61

¹²³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 106

¹²⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 68

¹²⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 55

¹²⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 56

¹²⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 33

¹²⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 35

3.8.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se setkáváme v povídce několikrát. Prvně je to mezi Bohuslavkou a Výhoňem. Jde ale o jednostranný cit, který Výhoň neopětuje.: *„Jáť nehodlal nikdy Boleslavku co ženu obejmouti. Já ji mám rád — a kdož by nemiloval kvítko spanilé? Ale když mi v náruči leží a do očí hledí, není mi jinak, nežli jako když jsem otce objímal.“*¹²⁹

Výhoň je totiž zamilovaný do kněžny Miloslavy, ta jeho city neopětuje.: *„Myslíš, pane, že bych Miloslavy nezasloužil, anebo že by ruce mé tuze neumělé byly, aby dívku z domu knížecího obejmouti dovedly?“*¹³⁰

---

¹²⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 80

¹³⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 81

3.9 Zlatníková milenka

Historická povídka, která byla napsána v roce 1838, její děj se odehrává v Praze.

3.9.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky je život mladé dívky Helenky, která se po smrti své matky stane chráněnkou známé pražské lazebnice. V závěru příběhu se ale dozvídáme, že je nemanželskou dcerou krále Václava IV. a lazebnice Zuzany.

3.9.2 Postavy

V povídce se setkáváme s mladou dívkou Helenkou. Tyl ji v příběhu téměř připodobňuje k nadpozemskému stvoření: *„Ta líbeznost panenských řečí, ta spanilost kvetoucích tváří, ta nábožnost modrých očí, ta ušlechtilost útlého tilka, ta pokora myšlének, ta čistota mravů — to všechno zdálo se býti kvítkem přesazeným na nuznou zemi z rajské zahrady.“*¹³¹ Po smrti své matky a přestěhování k Zuzaně ale nechápe změnu v chování ostatních lidí vůči ní: *„Zůstaňte, milá panno, kde jste, u své dobroditelky, aby ji Pánbůh napravil a vám oči otevřel, a zapomeňte, co kdy bývalo. Starou Košinovou a syna jejího vám paní dobroditelka vaše mezi svými známými snadno vynahradí.“*¹³²

Důležitou roli v povídce hraje také Zuzana, pražská lazebnice, která se netěší dobré pověsti, protože provozuje veřejné lázně: *„Krásná Zuzanka, byla vůbec velikou zástupnicí řemesla lazebnického, a za času jejího podobaly se Pražské lázně veřejným, svobodou nadaným rejdištím šejdířů, karbaníků, smilníků a všelijakých prostopášníků, jakož ovšem v tak lidnatém, bohatou a veselou mládeží, obchodníky a pocestnými naplněném městě, jako Praha byla, takorča jináč býti nemohlo.“*¹³³ Mimo to také udržuje bližší vztah s králem Václavem: *„A ještě nyní mohl bych tebe co milenku svou u dvora chovati, kdybych si právě tam všechno neošklivil, a chci-li se obveseliti, z něho vycházeti nemusel.“*¹³⁴

Nejromantičtější postavou je Vojtěch, mladý muž, který se vydal do ciziny získat pracovní zkušenosti. Po návratu se těší na svou Helenku, ale je otřesen, když se dozví, kde dívka žije: *„K lazebnici, matko? Helenka moje k lazebnici?“ zvolal jinoch na smrt ubledlý*

¹³¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 15

¹³² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 24

¹³³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 7

¹³⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 8

a po celém těle ztrnulý. „Panna, kterou jste za příklad celé Praze postaviti mohli — má Helenka v místě nepočetném — při hanebném řemesle?“¹³⁵

V povídce je také zobrazen král Václav IV., Tyl ho dokonce tituluje jako krále lenivého. Je zobrazen jako člověk, který se s oblibou setkává ve veřejných lázních s paní Zuzanou a oddává se světským radostem.: *„Ty jsi moje, to ví celá Praha, a kdyby nebylo jinak ve hvězdách psáno bývalo, a zvuk plného měšce hlasy srdce mého nebyl překřičel: byl bych se neptal celého království, a ty bys vedle mne na trůně seděla.“¹³⁶*

3.9.3 Historický prvek

Pro napsání povídky Zlatníková milenka vycházel Tyl z reálné historické události a tou bylo v roce 1406 vydání Václavova majestátu, který do té doby nectné řemeslo lazebníků, uznal za poctivé.: *„Až do leta Páně 1406 pokládán byl v Čechách řád a stav lazebníků, lazebnic a jich čeládky za nepoctivý.“¹³⁷* Jejich privilegia rozšířil v roce 1474 také Vladislav Jagellonský.

V povídce se Tyl podává charakteristiku lazebnického řemesla. Návštěvy lázní totiž nesloužily pouze jen k tělesné očištění, staly se také společenskou záležitostí spojenou se zábavou, hovorem a jídlem. Byly ale i místem erotických nevázaností, což v jistých kruzích pochopitelně budilo nelibost a kritiku uvolněných mravů a pokrytecké morálky.

3.9.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je tajemství. Od paní Zuzany se totiž dozví, že je její dcera a žena, kterou Helenka za svou matku považovala, jí měla dát lepší život, než Zuzana.: *„Nešťastná byla matka tvá, ale tebe nemělo neštěstí podobné potkati. Srdcem krvácejícím, jakobych základ všeho štěstí a pramen všech zlatých snů v utěšenější budoucnost z ruky dávala, svěřila jsem tě nemluvně vdově za Týnem, kteráž se pohnula útrpností nad kleslou, ale bez vůle provinilou osobou. V bázni boží byla jsi vychována, drahá Helenko, a duše moje pásala se podálí s rozkoší na rozkvétajícím poupěti, ačkoliv ji také hoře skličovalo...“¹³⁸*

Romanticky také působí vystupování krále Václava. Ve veřejných lázních paní Zuzany totiž vystupuje v přestrojení, nazývá se panem Švihovským.: *„Hlas tento pocházel od krále, čili pana Švihovského, jakž mu paní Zuzana před Helenou ještě pořád říkávala, a*

¹³⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 13

¹³⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 8

¹³⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 7

¹³⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 51

v malém okamžení octnul se nenadálý host u samé dívky... „Nuže tedy věz, já jsem král váš!“¹³⁹

Romantickým prvkem je také motiv nemanželského dítěte krále Václava. Tuto informaci se dozvídáme v úplném závěru povídky, kdy král žehná usmířené Helence a Vojtěchovi.: „Přijměte požehnání mého,“ doložil hlasem neobyčejně pohnutým, okem navlhlym laskavě na oba pohledna, „a pomyslete, že vás žehná — otec Helenčin!“¹⁴⁰ S tím souvisí také pozoruhodný prvek zrady krále Václava ke své manželce Žofii, která o nemanželské dceři neví.

3.9.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v příběhu setkáváme v tajném vztahu mezi králem Václavem a lazebnicí Zuzanou.: „Dosavad je ti nakloněn, má Zuzanko, při sám Bůh! dosavad, a z celého srdce!“ řekl král se vší srdečností, jakovou na něm v dobré chvíli viděti bývalo.“¹⁴¹

Podrobněji jejich lásku ale Tyl nepopisuje.

¹³⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 31

¹⁴⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 58

¹⁴¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 8

3.10 Vychovanec pomsty

Dle pověsti národní

Povídka byla napsána v roce 1839, její děj se převážně odehrává na Chotecké tvrzi.

3.10.1 Téma

Hlavním tématem povídky je postupné odkrývání životního osudu rytíře Hostirada, který se za dávnou křivdu pomstil svému bratru Břeňkovi a chystá se také potrestat i svého synovce.

3.10.2 Postavy

Nejvýraznější postavou příběhu je Hostirad Chotecký: *„Pleť jeho byla jako nejtůlejší prachové pírkó — jako jemná bílá tkanina, pod níž růže vykvétají, a z očí se mu smála živá milostnost. Nebylo člověka, jemuž by se tak rozkošné poupě z kmene šlechtného na první pohled nebylo zalíbilo, a tudíž i bratr, jak se všem zdálo, v líbezném a dospívajícím bratru se kochal.“*¹⁴² Ten byl ve svých třech letech svým bratrem zbaven mužství, proto v něm postupně vzrůstá nenávist, která vyvrcholí tragickou událostí a také zakázáním vstupu žen na rytířův hrad: *„O nenávisti jeho k pohlaví ženskému roznášely se v ústech lidských divné a nestejné pověsti.“*¹⁴³

V příběhu se setkáváme také s Hostiradovým bratrem Břeňkem. Tyl nám ho představuje jako lakomého, hamižného muže, který se ze své touhy po bohatství naváhá znetvořit vlastního bratra: *„Nešťastná jeho vášeň, ohyzdné to lakomství bylo jej celého uchvátilo do sápných drápův, a zráta, kterou právem přirozeným utrpěti měl na statku, tížila jej více nežli památka slov prosebných, kterými jej umírající otec byl pohnouti usiloval.“*¹⁴⁴ Po Hostiradově pomstě se ale rozhodně usilovat u něj o milost v přestrojení.

Jaroš, Hostiradův sluha, je popsán jako oddaný, věrný sluha: *„Postava šedivého Jaroše, zvláště jak tu nyní sehnut seděl, nebyla veliká, ale složitá, jadrná a navzdor šedesáti rokům ještě plna síly a jarosti. Husté a visuté obočí jeho zastíňovalo dvě tmavých, ale jiskrných očí, a vráskovité čelo s velikou lysinou podobalo se lesknavému pergamenu,*

¹⁴² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 27

¹⁴³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 27

¹⁴⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 59

kdežto psána byla povídka o přestálých strastech.¹⁴⁵ Zároveň se stará o svého syna Václava, protože žena mu zemřela, a o mladého Zbyňka rovněž sloužícího u Hostirada.

Výraznou postavou je Zbyněk, který v příběhu vystupuje jako nenápadný hoch, ale v průběhu děje se změní v odhodlaného mladého muže.: *„Toho nežádej, otče Jaroši!“ zvolal Zbyněk s velikou odhodlaností, „nechceš-li spolu, abych i na něco jiného zapomněl a Chotecký hrad opustil.“*¹⁴⁶ V závěru se dokonce dozvídá, že je synem Břeňka.

3.10.3 Historický prvek

V povídce se Tyl inspiroval historickou událostí z přemyslovské doby, příběhem o českém knížeti Jaromírovi, kterého stejně jako Hostirada v povídce, nechal bratr Boleslav III. vykastrovat.: *„Sám prý kníže Oldřich slavné paměti byl velel bratra Jaromíra v lázni polapiti a spáchatí na něm hřích nejčernější, aby kdysi jakožto jediný dědic sám dosednouti mohl na trůn Vyšehradský. Podobným úmyslem dala se oslepiti mysl Břeňkova.“*¹⁴⁷

3.10.4 Romantické prvky

Leitmotivem celé povídky je tajemství. V příběhu se s tímto motivem setkáváme od samého počátku, ale Tyl důvody rozvádí postupně. První příčinou je strach Břeňka o svoje dědictví, které je ohroženo mladším bratrem.: *„Nejpatrněji zjevil se mi odpor jeho k pacholeti, když se dostavoval Nový hrad, založený nebožtíkem otcem a ustanovený k někdejšímu sídlu mladšího dědice.“*¹⁴⁸ To vede k hrůznému činu, který Břeňek mladšímu bratrovi provede.: *„Zdivočilý, cizí muž stál u něho s ohrnutými rukávy, zkrvácený jakýsi nůž mezi vyšklebenými zuby drže a pacholeti krev s těla zhanobeného utíraje. Jedním skokem octnul jsem se u stolu, a bolestné zkřiknutí vyletělo mi z prsou. Mluvití jsem nemohl, ani čemu brániti, hrůza mě byla na první okamžik všech smyslů zbavila.“*¹⁴⁹ Toto Hostiradovo tajemství je vlastně zásadní příčinou, proč na svém hradě nestrpí žádné ženy.

Dalším motivem je pomsta Hostirada bratrovi za zhanobení. Nejprve se rozhodne podpálit Břeňkův dům, ranou skolí svého bratra, zabije jeho manželku a novorozeného synka unese.: *„Nenapojil jsi se krví v domě bratra svého? Nezbořil jsi dům otce svého? Netrápil jsi poslední jeho útlou, nevinnou větev dlouhá léta jako dítě z lože nejsprostšího*

¹⁴⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 7

¹⁴⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 13

¹⁴⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 60

¹⁴⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 58

¹⁴⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 59

— *a nenabylo tím hoře tvé ještě žádné náhrady?*¹⁵⁰ Jeho msta pokračuje ve výchově mladého Zbyňka. Na hradě se s ním totiž zachází jako s nejnižším pacholkem.: *„Zbyněk, prostý, nepatrný mezi čeledí, zanedbaný v útlém věku a zůstavený jen dobrému srdci svému, chápavé hlavě své, náklonnosti letitého Jaroše soudruha nalezl, kterýž trapné dny a těžké práce s ním sdíletí nepřestával.*¹⁵¹ Posledním krokem Hostirada je stejné zohavení těla mladého Zbyňka, jaké bylo učiněno jemu.: *„Kletba otcem spáchaného zločinu leží na klukovi, a nenasytně stíhá jej spravedlivá pomsta! Neptej se a připrav nože své k práci!*¹⁵²

Výrazným romantickým prvkem je fiktivní smrt Břeňka, který po bratrově řádění nezemřel. Břeňek svého činu litoval, podnikl cestu k Ježíšově hrobu a dal se na poustevnický život.: *„Vydal jsem se na pouť k hrobu Spasitelovu, abych co možná nejužším pokáním i poslední skvrnu s duše své umyl a před očima soudce věčného milosti dosáhl.*¹⁵³ V přestrojení za lékaře nějaký čas působil u bratrova dvora, ale ve chvíli, kdy po něm žádal vykonání zákroku na vlastním synovi, byl nucen prozradit svoji identitu.: *„Setřela délka času podobu jeho již docela z paměti tvé? Změnilo utrpení bratra tvého tak velice, že jsi mne skutečně ještě nepoznal?*¹⁵⁴

Romanticky také působí nenaplněná láska mezi Hostiradem a Adlétou. Jejich city jsou sice oboustranné, ale kvůli Hostiradově postižení nemůže být jejich láska naplněna a Adléta je nucena odejít do kláštera.: *„Ona vás propouští ze slibu, a chtíc vám všelikých mrzutostí a omluv před otcem svým i ostatním světem ušetřiti, jakož i věrné srdce zachovati, mezi stěny klášterní se uzavře.*¹⁵⁵

3.10.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v příběhu setkáváme ve dvou případech. Prvním je nenaplněná láska mezi Hostiradem a Adlétou.: *„Slečna Adléta již o tom ví. Myslil jsem, že nejprospěšněji posloužím, učiniv, aby se při mé zprávě lekla a jako panna zarděla, než aby do manželství kročila, kdež by pak jako u vězení všech rozkoši prázdný život trávila.*¹⁵⁶

Druhým je láska mezi Zbyňkem a krčmářovu dcerou Dobruškou. Svoji lásku zpočátku musí skrývat kvůli nepřízni Hostirada, nakonec je jejich citu přáno ve chvíli, kdy se ze Zbyňka stane právoplatný dědic, bohužel, nedlouho potom ale umírá.: *„Jinoch se*

¹⁵⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 37

¹⁵¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 15

¹⁵² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 70

¹⁵³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 71

¹⁵⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 71

¹⁵⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 70

¹⁵⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 29

*usmíval při slovech dívčích; ale úsměv jeho byl poslední úsvit zapadajícího slunce. S úsměvem na tváři — vypustil duši, a nezaslechl nářek milené dívky, věrného přítele a nešťastného otce.*¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 95

3.11 Břeněk Švihovský

Povídka Břeněk Švihovský byla napsána v roce 1840. Tyl v ní navazuje na původní nedokončené drama z roku 1831, které mělo zpracovávat problematiku husitské doby.

3.11.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky Břeněk Švihovský je výprava kališníků. Tu vede Břeněk a má za úkol jednat s mincmistrem Mikulášem z Lukova v Kutné Hoře. Výprava ale byla cestou přepadena.

3.11.2 Postavy

Reálnou postavou, kterou Tyl do své povídky zakomponoval, je Jan Žižka z Trocnova.: *„Byla to nevelká sice, ale složitá, ramenatá postava. S lebkou byly již ovšem vlasy slezly, a co jich zbývalo, zkrátka ostříhané se vyskytovaly; avšak i těch nyní hrubě viděti nebylo, jelikož na lebku kožená čepice podobou nízké přilbice přiléhala, na nížto z předu i vzadu na kostěném knoflíčku ze stejné kůže páska upevněna byla, uprostřed jako jazýček vystříhnutá, by pravé, slepé oko zakryla.“*¹⁵⁸ Žižka je v povídce představen jako vůdce husitů a je v podstatě strůjcem celé výpravy do Kutné Hory, kterou místo něj povede Břeněk Švihovský.: *„Já se před boží tváří zaslíbil věrně sloužiti zemi — ne sobě, ani náruživostem svým anebo prospěchu svému; i musímť všelikou hořkost polknouti, kteráž se mi na té cestě namítne. Ty, Břeňku, znáš i mysl mou i srdce mé; ty poznáš, jak těžko mně hněv a pomstu přemáhati jest: ale musím — i budu se o přátelství Hor Kutných ucházeti!“*¹⁵⁹

Také důležitou postavou je Břeňkova dávná láska Jitka Opočenská. S tou se opět setkává v průběhu cesty do Kutné Hory.: *„Tváře její kvetly, oko se lesklo, ústa usmívala; bylo to celé ono útlé, vnadyplné tílko, vroucí, něžné srdce, oddaná, dětinská mysl — bylo to ono drahé, milované a milující kvítko, jež nemilosrdná smrt před časem zachvátila.“*¹⁶⁰

Nejromantičtější typem postavy je sám Břeněk Švihovský. Jde o reálnou vůdčí historickou osobnost Žižkova vojska: *„Přes práh vešel muž asi třicetiletý, vysoký, silný a ušlechtilý v úpravném odění rytířském.“*¹⁶¹ Břeněk truchlí po své Jitce, o které si myslí, že je po smrti. Jitčin otec totiž nesouhlasil s tím, aby se jeho dcera vídala s Břeňkem, a vybral

¹⁵⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 230

¹⁵⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 234

¹⁶⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 241

¹⁶¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 230

jí muže sám. Jenže Jitka žalem upadla do mdlob a všichni si mysleli, že je po smrti. Nakonec se ale během cesty do Kutné Hory s Břeňkem opět setkávají.

3.11.3 Historický prvek

V povídce Břeňek Švihovský se Tyl inspiroval skutečnou historickou událostí, bitvou u Sudoměře.: „... v den zvěstování Panny Marie, což den 25. měsíce března, pan Břeňek ze Švihova, Valkoun z Adlaru a Jan Žižka s jinými bratřími, přívrženci přijímání z kalicha, míříce z Plzně na Hradiště, ustoupili panu Václavovi z Lešna, podkomořímu království, napadli je svrchujmenovaní královští lidé nepřátelsky mocnou rukou blízko Sudoměře u jednoho rybníka.“¹⁶² (Vavřinec z Březové)

Zároveň povídce dodává na věrohodnosti reálnými historickými postavami. Tou první je sám Břeňek Švihovský z Riesenberku, který patřil k pánům z Dolan. Jako zchudlý šlechtic se stal vůdcem táboritů, ale umírá již v roce 1420 v bitvě u Sudoměře.: „Nadarmo dorážel naň Mikuláš — nadarmo sypal se naň houf. Břeňek neustoupil, až pak ranami vysílen, umírající na studenou zemi klesl.“¹⁶³

Další skutečnou historickou postavou je Jan Žižka z Trocnova. V příběhu je zobrazen jako šedesátiletý muž, který působí jako morální vůdce výpravy za mincmistrem Mikulášem.: „Šedesáte a několik let bylo jí tyl již poněkud sehnulo, čelo dvěma dlouhými vráskami potáhlo a tváře do sněda osmáhlo.“¹⁶⁴

I přes to, že Tyl v povídce využil reálnou historickou událost, její závěr skutečnosti neodpovídá. Katolíci v bitvě u Sudoměře husity porazí.: „Krutá byla bitva Sudoměřická. Zrádně obklíčeny a náramnou silou stěsnány, nenašly sbory Žižkovy ochrany za slabou a malou řadou vozů. Rozplašeny, houfem těžkých jezdcův umačkány buď v blízkých lesích se ukryly, aneb se zbraní v rukou padly.“¹⁶⁵

3.11.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je rodiči nepovolená láska mezi Břeňkem a Jitkou Opočenskou, která nejprve končí fiktivní smrtí Jitky. Břeňek o ní emocionálně vypráví.: „Ah, myslíš ty mou Jitku? Ha, ha, to je veselý příběh, jenom že trochu umrlčinou zavání.“¹⁶⁶ Povídka pokračuje Jitčíným následným probuzením ze mdloby, zavržením kacířského života a obrácením na duchovní víru.: „Život Jitky Opočenské byl ukončen

¹⁶² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 250

¹⁶³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 254

¹⁶⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 229

¹⁶⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 253

¹⁶⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 237

onou smrtelnou mdlobou, a cokoliv dnů pozemských jí potom ještě nastalo, náleželo jiným osobám. Poraženo leželo bez vlády tělo mé, ale milostí boží otevřel se před očima duše mé věk budoucí a v něm tresty zavrženců. I na mne muka věčná čekala, neboť jsem byla srdce obětovala kacíři; ale Bůh učinil milosrdenství s dívkou nevinnou a popřál jí času pokáním na zemi napravití, co byla na zemi bludného spáchala.“¹⁶⁷ Břeňek je po šťastném shledání s Jitkou touto zprávou tak zaskočen, že se následující den rozhodne obětovat se v boji a třeba i položit svůj život za Jana Žižku.: „*Síla Horníkův je veliká, i bylo by krásné klesnouti hrdinsky. Ale což by tvou smrtí obec naše získala? V tobě zakládá se naděje veškerých přátel; potká-li tebe nehoda v boji dnešním, sesype se v prach, co z prachu sotva vzrostlo.*“ „*Hřmotně hnali se přes mrtvolu vztekli vítězové za Žižkou a posledním trupem jeho zástupů; ale tmavý les byl zatím ukryl uprchlé, velkodušnou smrtí Břeňkovou zachované hajitele kalicha.*“¹⁶⁸

3.11.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme ve vztahu mezi Břeňkem a Jitkou Opočenskou. Tyl ale jejich city nerozvádí do přílišných podrobností.: „*Miloval jsem dívku na hradě sousedském. Diamantovým poutem byla duše moje připoutána k duši její a nižádná moc lidská — tak se mi zdálo — nebyla by mohla tuto vazbu zničit.*“¹⁶⁹ Jitčin otec ale s jejich láskou nesouhlasil.: „*Myslila na to bláhová — myslila, trápila se — otec jí chtěl potěšení způsobiti, mluvil jí o sňatku s bohatým sousedem; ale v srdci jí bylo trní uvázlo, a nemohla se již usmáti. Přišel den svatební — zoufanlivě vedral jsem se do hradu; ale nevěsta ležela pěkná bílá a studená v postýlce ze šesti prkýnek.*“¹⁷⁰

¹⁶⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 249

¹⁶⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 254

¹⁶⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 237

¹⁷⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 237

3.12 Poslední doby v Bílé věži

Historická povídka Poslední doby v Bílé věži byla napsána roku 1840. Její příběh se odehrává v Praze.

3.12.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky je život a smrt Závíše z Falkenštejna, jedná se o jednotlivé výjevy ze Závíšova života, které retrospektivně vypravuje během svého věznění na Pražském hradě.

3.12.2 Postavy

Výrazným rysem této povídky je absence bližšího popisu uvedených postav. Tyl se v této povídce soustředil především na historickou událost, která se sice samých postav bezprostředně dotýká, ale jejich vlastní charakteristice se příliš nevěnoval. Důvodem může být zřejmě to, že se jedná o skutečně existující historické osobnosti a Tyl ve své současnosti neměl dostatek věrohodných informací pro jejich přesnější popis.

Nejvýznamnější postavou povídky Poslední doby v Bílé věži je Závíš z Falkenštejna z krumlovské větve vítkovského rodu.: *„Byla to bleďá, jenom jiskrnýma očima oživená, tmavými kadeřemi ovinutá a lesknavými vousy obrostlá tvář českého pána, Závíše z Falkenstein.“*¹⁷¹ Závíš v předvečer své popravě vzpomíná na svůj život a sám se ujišťuje, že jednal správně.: *„Ještě jednou oživly se mu v mysli všechny sny, touhy, snažení a skutky života jeho. „Před časem postavil mě osud na zemi,“ jal se tiše, s bolestným výrazem mluvit, „a věk nynější nestačil duchu mému. Mnozí mi nerozuměli, mnozí o mně křivě soudili, mnozí mě vynášeli nad hvězdy. Stůj zdráva, vlasti má! Vzpomínej na manžela, Juto má, a poučuj děti mé, aby památku otce požehnávaly!“*¹⁷²

V povídce se také seznamujeme s fiktivní postavou Mutiny Kostomlatského.: *„V tom zachřestěl před vězením svazek hrubých klíčů, železem kované dvěře se otevřely, a do klenby vešla, tyl na prahu nízko sehnuvši, veliká, panská postava. Na hlavě měla sprostý klobouk a dlouhým jíздеckým pláštěm ukřývala bohaté roucho.“*¹⁷³ Ten se se Závíšem setkává v Bílé věži, chce ho přesvědčit, aby postoupil hrady po královně Kunhutě.: *„Zítřa*

¹⁷¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 61

¹⁷² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 88

¹⁷³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 63

budeš opět státi na soudě — vím to, a proto jsem přijel do Prahy — Záviši! učíš vedle žádosti královny a postup hrady, kteréž na tobě žádají.“¹⁷⁴

Ve vězení se Záviš po dlouhých dvou letech setkává se svou ženou, vdovou po Přemyslu Otakarovi II., Kunhutou Uherskou.: *„Zahalena byla sice rouchem stavu prostého, ale z pod bělavé loktušky vysvítala ušlechtilá spanilost knížecí. Tiché hoře polétalo jako lehký mráček po milostné tváři — nyní je ale sladký úsměv krásných úst a blahé záření modrých očí jako sluneční poblesk zaháněl.*“¹⁷⁵

V příběhu je také představena postava krále Václava II. S ním se setkáváme v okamžiku návratu do Čech.: *„Po pěti letech nehodného zajetí vrací se Otakarův syn ze Žitavské tvrze, kamž ho byly hříšné ruce po útěku matky zavezly, nehledíce na vladařskou svatost. Velikými sliby, silou českého stříbra musil národ vykoupiti krále svého — i jása nyní, vida dvanáctileté pachole s usměvavou tváří vedle biskupa, mezi davem panstva, kráčeti v dům otcovský.*“¹⁷⁶

3.12.3 Historický prvek

V povídce Poslední doby v Bílé věži se Tyl inspiroval osudem reálné historické postavy Záviše z Falkenštejna. Z jeho života ovšem vybral takové pasáže, které líčí Záviše téměř jako politováníhodnou postavu z českých dějin. Záměrně se například nezmiňuje o důvodu Závišova věznění, tento fakt pouze konstatuje.: *„Jako dlouhé, růžemi a rubíny protkané třepení padaly při tom s tiché výsosti paprsky i do skrovného okna Bílé věže, kdežto mezi pevnými stěnami, za hustou mříží, ušlechtilá mužná postava seděla.*“¹⁷⁷ Dokonce se ještě zmiňuje o tom, že Záviš je ve vězení dobrovolně.: *„Odloupi tvrdou neústupnost, jížto jsi opancéřil mysl svou, a dej přístupu k srdci radám upřímným. Popust' hrady královské — nevězni se déle z vlastní vůle — nečíš za živa z manželky své vdovu, z dítěte svého sirotka.*“¹⁷⁸ O důvodu Závišova věznění se ale zmiňuje Zbraslavská kronika.: *„Nevíme, kdo Záviše soudil a jaké vedeny žaloby proti němu; jen tolik jest známo, že mu poručeno vrátiti hrady a poklady královské, v jichž držení byl. On ale odpíral tomu stále, tvrdě, že to je zástava za 50 000 hřiven stříbra, které král Přemysl Otakar zapsal kdysi manželce své Kunhutě a tato pak je odkázala synu svému (Janovi). Jen když tato částka složena bude, sliboval splniti, co se žádalo. Proto byl odsouzen všech svých statků a co*

¹⁷⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 64

¹⁷⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 67

¹⁷⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 77

¹⁷⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 61

¹⁷⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 68

*nějaký zločinec uvržen do Bílé věže nad branou hradu pražského, kde ho drželi asi půl druhá léta, do roku 1290.*¹⁷⁹

Informace o vztahu Václava II. k matce Kunhutě a následně i k Závišovi využíval ze Zbraslavské kroniky. Ta se nejprve zmiňuje o dopise, který Kunhuta Václavovi napsala, jejich následném setkání a také o setkání Záviše s Václavem.: *„Záviše vůbec neboje se tak nevole královny, jako hněvu šlechticů království do Čech přijíti nechtěl, nýbrž na tvrzích moravských v úkrytu přebýváje, list a posly králové o polepšení postavení svého poslal. Ona pak nabyvši příležitosti k synovi se obrátiti s mateřským lichocením, se snažila o smíření se Závišem, přidruživši sobě některé muže urozené, k chlapci prosby vylévala. Ale poněvadž chlapce brzo přemluví hlas ženský, král vyslyšeti prosby matčiny neváhal, nýbrž dobrotivě promíjeje křivdy témuž království způsobené, k sobě jej povolal. Záviš tedy důvěruje ochraně královnině, bezpečně ke králi přišel a lstivě se ponižuje tím upřímněji, čím jemněji milosti přátelství při slyšení knížete došel...“*¹⁸⁰ V tomto případě Tyl fabuluje pouze rozhovory mezi jednotlivými postavami.: *„Odpusť také manželu mému!“ prosila ještě vdova královská. „Odpusť, pane!“ ozval se v tom i jiný libozvučný hlas, a k nohám Václavovým sklonila se ušlechtilá postava pověstného Záviše. „Budiž otcem mým,“ sehnul se k němu král srdečně pohnutý; „budiž nejprvnější vedle mne v království mém!“*¹⁸¹ Můžeme dokonce předpokládat, že Václavův vztah k Závišovi byl více než dobrý. Po smrti otce a dlouhém odloučení od matky byl dvanáctiletý Václav konečně zpátky doma a měl rodinu, do které přibyl i jeho nevlastní bratr, syn Záviše a Kunhuty, Jan. Ani po smrti Kunhuty nedošlo ve vztahu mezi Václavem a Závišem k žádným zvrátům, po roce 1285 dokonce zahájili společné tažení na východní Moravu, kde chtěli obnovit královskou autoritu. Ke změně došlo až v roce 1287, v souvislosti s příchodem Václavovy manželky Guty Habsburské, které postupně oslabil Závišovu moc. Společně se šlechtickou opozicí se jí podařilo vyvolat mezi Václavem a Závišem nedůvěru, která vyvrcholila roku 1289, kdy Václav nechal Záviše zatknout a obvinil z příprav jeho vraždy.: *„...král Václav se rozhodl, aby se postaral o mír sobě i celému království, uvrhnout Záviše do pout zajetí a předstíraje, že se nemůže bez jeho průvodu odebrati k chystané křestní hostině, poslal pro něho posly, aby přišel do Prahy doprovoditi ho...“*¹⁸²

¹⁷⁹ Zbraslavská kronika, str. 66

¹⁸⁰ Zbraslavská kronika, str. 66

¹⁸¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 78

¹⁸² Zbraslavská kronika, str. 65

Skutečná je také informace o budově Bílé věže, postavené počátkem 13. století za vlády Soběslava. Ve středověku chránila západní vstup do Pražského hradu, později sloužila jako vězení.: *„Na začátku měsíce září procházelo se množství vzácných Pražanů po krásném Jelením Přikopu. Několik se jich zastavilo dole pod Bílou věží, obstoupivše starého pocestného zpěváka...“*¹⁸³

Zajímavý je také motiv setkání Závěše s jeho ženou Kunhutou. Ve skutečnosti k němu nemohlo dojít, protože Kunhuta už v té době nežila.

3.12.4 Romantické prvky

K výrazným romantickým prvkům patří samo uvěznění Závěše do Bílé věže.: *„Jako dlouhé, růžemi a rubíny protkané třepení padaly při tom s tiché výsosti paprsky i do skrovného okna Bílé věže, kdežto mezi pevnými stěnami, za hustou mříží, ušlechtilá mužná postava seděla.“*¹⁸⁴ A především jeho následné setkání s Kunhutou a malým synkem.: *„Hvězdy nebeské!“ zkríkl, sprásknuv ruce nad hlavou Závěš po celém těle trnouce. „Je-liž to mámení rozpálených, v nehodné vazbě chorajících smyslů mých? Čili jsi to v skutku, Juto má?“*¹⁸⁵

Dalším romantickým prvkem je sen, ve kterém Závěš sleduje jednání mezi Rožmberskými. Sleduje v něm, jak nejspíše mohlo probíhat jednání vedené jeho příbuznými.: *„Kohout začínal již svou denní píseň, chladný ranní větrík dral se zamříženým oknem do kamenné klenby: tu teprva opadával vířící proud v nadrech Závěšových, a tichá dřímota zastřela zraky jeho. Avšak pestré, živé obrazy nepřestávaly i ve snách poletovati před očima jeho. Viděl se na Krumlově. Byla noc, divá to noc, jako před lety, když tu s bratřími na zkázu Otakarovu hodoval. Hodovalo se tu opět. V jasné síni seděli Vok a Vítek s ostatními syny domu Rožmberského, i Hynek z Dubé a Mutina Kostomlatský, a na prvním místě hrál si Jan, synek Závěšův, s lesknoucí číší.“*¹⁸⁶

Zajímavým prvkem je také zrada, kterou plánoval Mutina Kostomlatský i Závěšova žena Kunhuta. Chtěli po Závěšovi, aby se vzdal svého majetku ve prospěch krále. Závěš to ale odmítá.: *„Závěši! učiň vedle žádosti královny a postup hrady, kteréž na tobě žádají.“ „Ha, podvádívý sluchu! Mutino — je-li možná? K tomu ty mně radíš — ty, mého života věrná ratolest? Proto bych byl tedy rozkoš dvou krásných jar oželel a v puchu mrzkého*

¹⁸³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 90

¹⁸⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 61

¹⁸⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 67

¹⁸⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 83

*vězení duši svou k vytrvání ocelil, abych nyní podle skřeku lidí skákal, jenžto se třásávali, když kročila noha má?*¹⁸⁷

Romanticky také působí kontrast mezi krásnou postavou Závíše z Falkenštejna a děsivým prostorem vězení.

3.12.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce *Poslední doby v Bílé věži* setkáváme pouze v jediném případě. Je jím setkání Závíše z Falkenštejna s jeho ženou Kunhutou. Tyl toto shledání popisuje velmi stručně: *„Juto! Juto!“ plesal manžel překvapený, a prahnoucí rtové jeho hledali medová ústa milostné manželky — a s horoucím líbáním pomísily se ponejprv po dvou smutných letech obou radostné slzy.*¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Tyl, *Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické*, str. 64

¹⁸⁸ Tyl, *Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické*, str. 67

3.13 Dekret kutnohorský

Povídka z dějin domácích

Dekret kutnohorský, napsaný v roce 1841, je historická povídka, jejíž děj se převážně odehrává v Praze.

3.13.1 Téma

Hlavním tématem povídky Dekret kutnohorský je „spor o hlasy“ na pražské univerzitě. Příběh povídky se konkrétně odehrává v roce 1408, v době před novou volbou univerzitního rektora.

3.13.2 Postavy

Výrazným motivem povídky Dekret kutnohorský je opět rozdělení postav do společenských tříd. Nejvýše postaveným je král Václav IV., dále velmi vzdělaná univerzitní společnost a obyčejný lid.

Král Václav je v této povídce představen jako „člověk výbušný a prchlivý“: *„Hvězdy boží!“* vykřikl Václav, a rukou na stůl udeřiv, kvapně vyskočil. *„Kdo se to opovazuje mysliti? – Já jim okáži, kdo může v Čechách rušiti! Mámt' ještě dobrých přátel, kteří i tu nejtvrďší nevěřící lebku oblomí.“*¹⁸⁹ Ale přitom i jako panovník spravedlivý, starající se vážně o blaho českých lidí a bránící proti křivdě každého, ať patří rodem nebo majetkem sebeníže. Václav IV. je v této povídce líčen přímo jako člověk, který se s oblibou setkává s prostými lidmi a váží si lidové moudrosti.: *„Vtom se udeřilo z venku na okenici — a hned na to opětovaly se hřmotné rány třikrát po sobě. Spolu dalo se i psí štěkání slyšeti. V okamžení bylo v krčmě ticho — a paní Dorota začala rukama lomiti. „Hospodine, pomiluj nás!“* jektala přitom — *„to je Václav! Já znám jeho tlučení!“* *„Ve jménu krále!“* ozval se po malé přestávce zvučný hlas na ulici a opět začaly na okenice rány padati.¹⁹⁰

Velmi významnou postavou, kterou Tyl do své povídky zakomponoval, je Jan Hus. Na toho Tyl pohlíží dvěma různými způsoby - postavu Husa líčí v souvislosti s historickou událostí, ale zároveň mu sám dodává subjektivní charakter.: *„Byl to Jan Hus, také nazván Husinecký, a ten se nyní vzhopil a stál tu, muž děvětatřicetiletý, s vážnou, ale přívětivou tváří, líbezným okem a hustými vousy porostlou bradou, obraz pevné a k smělému kroku*

¹⁸⁹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 32

¹⁹⁰ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 37

odhodlané mysli. ¹⁹¹ V povídce je představen jako zástupce Čechů a ve sporu o hlasy na Univerzitě se jednoznačně staví na jejich stranu.: *„K vám se obracím, vážení mistrové národů cizích, a mluvíti k vám budu ve jménu národu českého! — Když v Bohu zesnulý král a pán náš Karel, milostivý otec vlasti, tyto školy vysoké zakládal, učinil pozvání mistrům i žákům národů cizích, aby přišli a stejných s domácími učiteli a školáky prospěchů a stejného práva užívali... a tak se přihodilo, že kdež potom o rozhodnutí věcí důležitých hlasováním se jednalo, cizinci třech hlasů mívali, domácí ale toliko na jediném přestávati museli.* ¹⁹² Tyl Jana Husa nehodnotí pouze přímo, ale i takovým způsobem, že ho jako osobnost uznávají jeho protivníci. Například doktor Anselm s Husem polemizuje, tím je tedy nucen uznat jeho pozitivní vliv.: *„Jazyk jeho jest břitký jako meč, létavá šipka, vřící voda — přitom je člověk nestydatě odvážlivý — nesmrtelný Aeskulape, mně se zdá, že by se neostýchal na kazatelnu vystoupiti a řeč jako hotový baccalaureus sanctae theologiae držeti.* ¹⁹³

Přesným opakem Jana Husa je v povídce Dekret kutnohorský doktor Anselm z Frankensteinu.: *„Učený doktor a vyhlášený učitel umění lékařského byl muž šedesáti let, vysoké, vytáhlé postavy, přitom hubených oudů a skoro vždy sehnutého tepla.* ¹⁹⁴ Jako německý profesor na pražské univerzitě tvrdě odsuzuje jakékoliv snahy Čechů o změnu, vystupuje i proti Husovi.: *„Hedviko! děvče — pomysli jen — oni chtějí tři hlasy — a my abychom — i nesmrtelný Aeskulape, nedopouštěj! Nežli jsme začali o rektora hlasovati, vystoupil ten Betlémský kazatel — nu, vždyť ho znáš! — komu čest, tomu čest — on ví, jak srdce jazykem protknouti — vstal a dokazoval, že se v akademických právech Čechům křivda děje. Vždyť ho známe!“* vypravoval doktor v rozhorlení, *„jazyk jeho jest břitký meč, létavá šipka, vřící voda — přitom je člověk nestydatě odvážlivý.* ¹⁹⁵

Typickou romantickou postavou je v povídce Dekret kutnohorský Boček z Lepotic. *„Mistr Boček byl mladý, osmadvacetiletý muž pěkného vzrůstu a líbezného pohledu. Oči jeho byly jasně modré jako čistý otisk duše panické a tváře dlouhým do noci sedáním poněkud sice ubledlé, ale tak hebké pleti, že se při dosti malinkém pohnutí duše jako mladinká růže zarděly.* ¹⁹⁶ Pro něj je naprosto charakteristická vnitřní rozpolcenost. Sám se musí rozhodnout, jestli je pro něj významnější láska k dívce německého původu, nebo

¹⁹¹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 20

¹⁹² Tyl, Dekret kutnohorský, str. 20

¹⁹³ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 23

¹⁹⁴ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 24

¹⁹⁵ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 24

¹⁹⁶ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 13

vlastenecké cítění, v této situaci se dostane dokonce až na samý okraj společnosti. V postavě můžeme pozorovat určité autorovy snahy zapůsobit na pronárodní smýšlení a ukázat lidem ten „správný směr“ právě na osudu mladého mistra.: *„Na to jste ale tuším ve své přízni k nastávajícímu synu zapomněl — to vám pouhou radostí z domnělého vítězství nad českými doktory z mysli vypadlo, že mě také česká matka ukájela, že mě Čech otec pěstoval, že k pravorozeným synům vlasti náležím, a že — nechci-li vážnosti před vámi, před sebou i před světem pozbyti — bratrů svých odřeknouti se nesmím.“*¹⁹⁷ Boček z Lepotic navíc představuje také ústřední postavu, ke které se váže téměř veškeré dění v příběhu.

Zajímavou postavou je i mladý student Kuchynka, syn radního. Ten je v problematice hlasů jednoznačně na české straně a nečinnost Bočka z Lepotic si vysvětluje jako zradu vlastního národa, zároveň ho ale i svou řečí donutil k jednání. *„Jakož si přítomného, pro svou učenost městům Pražským dobře známého a nyní zde v ustrnutí stojícího pana doktora Anselma z Frankensteina vůbec i proto vážíme, že jakožto rodilý Němec statně na školách našich Němců se ujímá: tak nenávidíme, co jen českým jazykem hýbá, tuto stojícího, pro své veršování dosti čestně známého pana mistra Bočka z Lepotic, že jakožto rodilý Čech hanebně českých práv na universitě naší se odřiká a k hájení jich ruky podati nechce.“*¹⁹⁸

3.13.3 Historický prvek

V povídce Dekret kutnohorský se autor inspiroval skutečnou historickou událostí z přelomu let 1408 a 1409, a to sporem ohledně poměru hlasů na pražské univerzitě.: *„Slavný zakladatel ustanovil vysoké školy Pražské především pro národ český, pro národ svůj, i chtěl, aby se ve všem řídily podle škol Pařížských a Boloňských, kdežto učitelové domácí také více hlasů mají, nežli cizinci, a protože musí universita Pařížská i v těchto věcech Pražské za příklad sloužiti, a to zvláště za nynějších časů, kdežto učených a na slovo vzatých mistrů, Čechů rozených, takové množství jest, že není a nemůže již býti potřeba, aby se všechna místa akademická jenom cizinci osazovala, jakož na počátku činiti se mohlo, dokud domácích učitelů nebylo.“*¹⁹⁹ Dekret kutnohorský vydal král Václav IV. 18. ledna 1409. Na jeho vzniku se velmi výrazně podílel právě Jan Hus společně s Jeronýmem Pražským a Janem z Jesenice, ten ale v povídce zmíněný není. Právě oni tak představovali reformní skupinu na pražské univerzitě.

¹⁹⁷ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 111

¹⁹⁸ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 104

¹⁹⁹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 21

Velmi zajímavé je také propojení s městem Kutná Hora, Tylovým rodištěm.: *„Obrátil se ke Kutné Hoře, této královské bohaté a jako nevyvážené pokladnici; i zalíbil si ve skvostném životě nesmírnými poklady oplývajících horních nákladníků, hojné šlechty a různého kovkopectva tak velice, že tam několik týdnů ztráviti se odhodlal.“*²⁰⁰ Právě v Kutné Hoře, ve Vlašském domě, kde král Václav rád pobýval, podepsal v lednu roku 1409 listinu o novém rozdělení pravomocí na pražské univerzitě. Podle posledních informací Národního památkového úřadu byl ale dekret projednán a vyhlášen na hradě Točnick u Berouna, i když se v samotné listině píše.: *„Dáno na Horách Kutných, osmnáctého dne měsíce ledna.“*²⁰¹

Za zmínku určitě také stojí to, že Jan Hus se nemohl jednání o Dekretu kutnohorském osobně zúčastnit, v té době byl totiž nemocný.

Vydání Dekretu kutnohorského českým králem Václavem IV. je jedinou událostí v povídce, kterou je možné historicky doložit. Právě kvůli nedostatku pramenů byl Tyl nucen fabulovat nešťastný příběh Bočka z Lepotic tak, aby zapůsobil na pronárodní smýšlení.: *„Stav našich škol — stav českých mistrů nemůže déle zůstat, jakovýž právě jest; anebo musíme v sobě všecku národní hrdost udusiti, všeliké přirozené právo potlačiti, na vlastní škodu lhostejně hleděti, a veškerému světu dovoliti říci: Nic jiného nezasluhují, protože se o nic lepšího nepokoušejí.“*²⁰²

3.13.4 Romantické prvky

Velmi výrazným romantickým prvkem, který se v povídce objeví, je motiv zrady. S tou se setkáme ve dvou případech, které spolu úzce souvisí. Prvním příkladem je zrada, které by se mladý Boček dopustil na svém vlastním národě, kdyby ve sporu na univerzitě zůstal nečinný a tím se vlastně postavil na stranu Němců.: *„Bud' si ale, jak bud' — já ti přejí všeliký dar její milosti — neboť jinak budeš mezi námi státi jako nahý žebrák! Poctivý Čech se od tebe odvrátí — poctivý Čech bude na tebe prstem ukazovati — poctivý Čech bude dětem svým vypravovati: Mistr Boček z Lepotic nechtěl pro čest národu českého učiniti, zač by jiní s radostí život obětovali, kdyby se byli k tomu, jako on, hodili!“*²⁰³

Ve chvíli, kdy se Boček rozhodne postavit se na stranu Čechů, je nucen vzdát se Hedviky, dcery doktora Anselma. Ta Bočkovo jednání nechápe a považuje ho za zrádce,

²⁰⁰ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 201

²⁰¹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 202

²⁰² Tyl, Dekret kutnohorský, str. 82

²⁰³ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 87

který svým rozhodnutím přišel o její lásku.: „*Neroztrhujte oponu, která dny minulé zakrývá — a kteroužto jste vy sám pilnou rukou tkáti pomáhal. Že takto a ne jinak proti sobě stojíme, jste toliko vy příčinou — nikdo jiný!*“²⁰⁴

Na počátku příběhu si také lze povšimnout určitého motivu pomsty ve vztahu mezi králem a německými pány. Můžeme se pouze domnívat, jestli právě tohle mohlo být jednou z příčin podepsání dekretu.: „*Jeť to pokladnice tří spojených národů, kteří by neradi ochraptěli — ha, ha! Naposled musí přece oněměti! Muselť bych si bláznů nadati, abych německým pánům neodplatil, že jich krajané českému králi říšskou korunu strhli! Hvězdy boží, ani na to mysliti nesmím!*“ zvolal mrzutý a vyskočiv, několikrát po komnatě přeběhl.²⁰⁵

V samotném závěru povídky můžeme také pozorovat určitý prvek vzdoru ze strany nečeských akademiků. Je jím založení nové univerzity v Lipsku, která zároveň posílila univerzity ve Vídni a Heidelbergu na úkor té pražské. I přes to Tyl ve své povídce tento negativní dopad vydání dekretu neuvádí.: „*Následek tohoto dekretu je z kroniky české znám. Asi pět tisíc studentů opustilo se svými učiteli Prahu, a založili téhož roku vysoké školy v Lipště. Ale dobré, patřičné právo zůstalo při synech domácích, a brzy kvetla universita Pražská nevidanou posud učeností, a lesk její vábil opět nových a nových cizinců.*“²⁰⁶

3.13.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v Dekretu kutnohorském setkáváme ve dvou případech. Prvním je láska mezi Bočkem z Lepotic a Němkou Hedvikou. Jejich vztah se pozvolna vyvíjí, nejprve jde o oboustranně nevyslovené city.: „*Samoten stál nyní v komnatě mistr Boček s Hedvikou. V srdci obou zaznívali hlasové tajné, tiché žalosti, a obou mysl brala na sebe neobyčejnou, jindy sobě nepřírozenou tvářnost.*“²⁰⁷ Ty se postupně rozvinou v opětovanou lásku a následné zasnoubení.: „*Šťastná láska pojala ho v kouzelnou náruč a povznesla jej z trusek života zemského v ony kraje, kdežto zlatí snové lesknavé hrady své staví. V tiché domácnosti otvírala se mu kvetoucí říše věčně mladého básnictví, a mimo dům vedly cesty jeho ve svatyni lásky. O jiné věci se nestaral. Blaze plynuli dnové milencům.*“²⁰⁸ V závěru ale dojde k rozepři, ve které Boček dá přednost vlastnímu národu, a s Hedvikou se musí

²⁰⁴ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 196

²⁰⁵ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 42

²⁰⁶ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 202

²⁰⁷ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 17

²⁰⁸ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 74

rozejít. Ta ovšem zjišťuje, že její city neochladly.: „*Nyní teprva cítila, že miluje Bočka — a viděla, že je pro ni ztracen!*“²⁰⁹

Druhým typem lásky je vztah mezi Bočkem a Marií, jeho služebnou. Marie svého pána zbožňuje, vyjadřuje mu tak svoji vděčnost. V závěru příběhu si ale můžeme všimnout určitých oboustranně vyjádřených sympatií.: „*Libě se usmívaje, seděl Boček v tiché komnatě na své oblíbené sesli. U nohou jeho krčila se na nízké stoličce Marie a četla sladkým svým hláskem a s pěknou výřečností Virgilovu Aeneidu latině.*“²¹⁰

Zajímavé je také porovnání obou zmíněných dívek. Hedvika představuje spanilou dívku německého původu.: „*Bylat' to dívka dvacetiletá — velká, štíhlá postava, krásně podlouhlých tváří, jasné a růžemi lehounce prokvetlé pleti, velkých modrých očí a rusých, bohatých vlasů. A celé vzezření její bylo jako otevřená kniha velkého a vzdělaného ducha, jímžto nad veškeré druhy věku svého se vznášela.*“²¹¹ Naproti tomu Marie je neurozená a i přes její vzhled dá Boček přednost jejímu původu, je Češka.: „*Marie byla podivné stvoření — jedno z oněch, ježto příroda někdy jako z rozmarné potutelnosti na svět posílá. Tvář její byla na první pohled skoro odporná, jako stěna bledá, čelo pihami poseto a vlasy tuhé, přičervenalé. Postava její byla přitom sice malá, ale pravidelně urostlá, šije i nádra vnadně sklenuté, oudy plné, ruka nad míru hebounká a noha outlá.*“²¹² V postavě Marie také můžeme sledovat určité romantické protiklady. I přes její nevhledný obličej popisuje

Tyl   její   tělo   jako   přitažlivé.

²⁰⁹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 198

²¹⁰ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 198

²¹¹ Tyl, Dekret kutnohorský, str. 23

²¹² Tyl, Dekret kutnohorský, str. 15

3.14 Dalimil

Historická povídka Dalimil byla sepsána roku 1842, její příběh se odehrává v Praze.

3.14.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky Dalimil je dění v českých zemích po vymření přemyslovské dynastie, konkrétně rok 1310, kdy se do Prahy vrací Eliška Přemyslovna s manželem Janem Lucemburským, novým českým králem.: *„Otcové a matky zdvihali děti své, aby jim nového pána a po boku jeho spanilou choť ukázali, kněžnu Elišku, tu drahou ratolest z domácího starožitného kmene královského.“*²¹³

3.14.2 Postavy

Hlavní postavou povídky je Dalimil, rytíř Mezeřícký, fiktivní postava dodnes neznámého autora Kroniky tak řečeného Dalimila. Společně s Dalimilem je čtenáři představený i Hynek z Dubé: *„Byly to dvě statné postavy rytířské vysokého věku, hlavy stříbrné, ale těla ještě zdravého, tyle rovného. Zdáloť se, jako by zde dva duby stály, v něžto se byl již mnohý zhoubný víchř vpíral, vždy ale nadarmo o jich korunu se pokoušel.“*²¹⁴

Další významnou postavou je Kunhuta, dívka, kterou Dalimil s Hynkem z Dubé zachránili před přepadením. V té chvíli Dalimil ještě netuší, že Kunhuta je jeho vnučka.: *„Přicházejíce blíže, poznali, že uprostřed smíšeného hluku cizí, německá dívka ustrašeně o pomoc volá a protivníky své o milost prosí. Dva otrhaní, vyzábli chlapi drželi ji za ruce, a každý z nich chtivýma očima po ní hledě, byl by ji rád pro sebe uchvátil.“*²¹⁵

Zápornou postavu představuje lucemburský hrabě Lohstein, který přijel přivítat nového krále.: *„Mladý hrabě Lohstein, jehož polofrancouzský strakatý oděv mezi starým, zachovalým krojem českých pánů podivně do očí bil...“*²¹⁶ Zároveň i symbolizuje protičeský element.

Typickou romantickou postavu představuje braniborský rytíř Kufenheim. Nejprve je zatracen kvůli odvedení Dalimilovy dcery z domu, ale v závěru povídky zachrání rodinu před pomstychtivým Lohsteinem.: *„Kam těžká ocel jeho dopadla, povstalo pronikavé zkřiknutí a bolestné úpění. Byla to hanebná porážka mladých hýřilů. Někteří z nich*

²¹³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 110

²¹⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 110

²¹⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 115

²¹⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 123

vyklouzli šťastně ze dveří, jiní ale nešťastným pádem nebo sečnou ranou k pohromě přišedše, museli trpěti, an je sprostý oděnc z domu vyhodil, mohouce to ještě za štěstí pokládati, že jim u svém roznícení meč do prsou nevrátil, a tak cestu na věčnost neokázal.“²¹⁷

3.14.3 Historický prvek

V povídce Dalimil se autor inspiroval několika skutečnými událostmi. Jednou z nich je příjezd Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou do Prahy v roce 1310.: „*Nepřehledným davem hemžícího se lidstva bylo pokryto zimou ztuhlé okolí za branou u sv. Františka, i veliké prostranství před branou u vnitř města. Onda se hýbali zástupové nově zvoleného krále Jana Lucemburského, kteří byli od Kutné Hory a Kolína přitáhnouše, osm dní před hlavou království polem leželi a nyní posléz do města vcházeli.*“²¹⁸

Další reálnou historickou postavou je v Tylově povídce Hynek z Dubé. Tento Dalimilův přítel zvyšuje věrohodnost příběhu.: „*Vidíte-li, Češi, z Dubé pana Hynka? Proti jeho ránám helmy jsou jen dýnka!*“²¹⁹

V povídce také autor využívá reálné prostředí pražského Vítkova.: „*Mrazivým dechem táhl vítr přes Vítkov a fiče točil se okolo zdí pražských. Obloha visela nad okolím plna sněhových mraků, a jenom chvílemi prosakovaly tímto šedým sklepením slabé sluneční poblesky.*“²²⁰

Historicky doložitelná je také Dalimilova kronika. Jde o první česky psanou veršovanou kroniku, jejíž autora se do dnešní doby nepodařilo jednoznačně určit. Z tohoto pohledu lze předpokládat, že Tyl nejspíše vycházel z informací barokní historiografie označující za autora boleslavského kanovníka Dalimila Meziříčského, který je zmíněn v Hájkově kronice jako pramen. Tyl si tohle dílo vybral nejspíše proto, že pro své silně vlastenecké ladění byla kronika předmětem zvýšeného zájmu v dobách národního útisku.

3.14.4 Romantické prvky

Romantickým prvkem v povídce Dalimil je zrada, ta zároveň představuje leitmotiv celé povídky. Dalimilova dcera Božena utekla s rytířem Kufenheimským, otcem Kunhuty. Dalimil jejich lásce nepřál, protože rytíř byl braniborského původu.: „*I shledal jsem záhy, že srdce dívčí v plném plamenu stálo, a hlava moje nevěděla, co počíti. Nemohl jsem snést*

²¹⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 156

²¹⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 109

²¹⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 117

²²⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 109

myšlénku, že se Branibor v mém domě uhníždil, a srdce mé nedalo se přemluvíti, aby k němu laskavě bylo přilnulo.“ „Vida, že nesvedu nic dobrotou, vyvolil jsem cesty přísnější. Ale pevná vůle moje přišla pozdě. Láska stála v plném pancéři a za tajnými náspy ukryta; útok můj byl marný. Dítě moje bylo již ztraceno — a spíše byl bych se nadál, že se pevné klenutí domu otcovského na mne seřítí, že hrobka naše oživne a otcové moji k stolu mému přisednou; — jednoho jitra nenalezli jsme Boženu na hradě, nenalezli jsme ji po celý den — v noci byla zmizela!“²²¹

Výrazným romantickým prvkem je také smrt Dalimilovy dcery Boženy. Tuto zprávu se dozvídá od Kufenheima těsně před tím, než mu poví, kdo je.: *„Do rakve?“ zkríkl stařec s výrazem srdcelomné žalosti; i chtěl dále mluvíti, ale zvuky jeho zemřely mu na jazyku v nesrozumitelné mumlání, jímžto si náramná hořkost a lítost ze srdce jeho průchod činily. Sklonil šedivou hlavu a ukryv zaslzené tváře ve dlaních, zůstal tak hodnou chvíli seděti.“²²²*

3.14.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se setkáváme až v samotném závěru povídky, jedná se o pouhou zmínku o svatbě mezi Kunhutou a Lohsteinem.: *„Druhý den na to vezl mrtvé tělo přítele starého z bran Pražských na rodinný hrad svůj — a po čtvrt letě vrátil se do nich zase na svatbu mladého Lohsteina se spanilou Kunhutou.“²²³*

²²¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 133

²²² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 147

²²³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 168

3.15 Dceřina přísaha

Povídka byla napsána v roce 1842, její příběh se odehrává na těchobuzské tvrzi.

3.15.1 Téma

Hlavním tématem povídky Dceřina přísaha je život náhle osiřelé Anežky Těchobuzské, která se kvůli násilnickému otci zřekne jakéhokoliv kontaktu s muži a oddá svůj život Bohu.

3.15.2 Postavy

V povídce Dceřina přísaha se seznamujeme s celou rodinou rytíře Krušiny Těchobuzského.

Kunhuta, matka Anežky, je v příběhu představena jako stará umírající žena, která je zmožená nelehkým životem a velmi častými fyzickými útoky manžela Krušiny.: *„Na loži spočívala ve smrtelném zápasu paní Kunhuta, bledá, utrápená postava. Tvář její byla již sesinalá, oko potřhané, obrácené ve sloup; na čele jejím, jež bylo duševním i tělesným utrpením před časem zvráskovatělo, stál vysoký pot, a kostlivé ruce její ležely křečovitě sepnuty na prsou, z nichžto chvílkami tesklivé sténání se vyvínovalo.“*²²⁴

Důležitou roli hraje také postava otce, Krušiny Těchobuzského. V příběhu je představen jako surový člověk, který nejednou vztáhl ruku na svou ženu i dceru.: *„Tu máš, ratolíčko zlatého stromu!“ volal při tom; „to si vezmi s sebou, poslušná dceruško!“ Ale ubohá dívka neslyšela nelidského zuřivce a necítila již bolesti ohavných ran, neboť ležela ve mdlobách na tom samém místě, kdež byla nešťastná matka její často podobného ukrutenství snášela.“*²²⁵

Nejvýraznější postavou celého příběhu je Kunhutina dcera Anežka. Zpočátku vystupuje jako nenápadná dívka, která trpí po matčině smrti.: *„Je-li modlitba co platna, musí z úst nešťastné dcery nejspíše bránu nebes proraziti a já tento úrad u matky sama zastanu.“*²²⁶ Ale pod vlivem zármutku se promění v odhodlanou ženu.: *„Nepřibližuj se k této svaté mučednici. Dech tvůj jest výpar pekelný — myšlénka tvoje rada dábelská; ale*

²²⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 215

²²⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 219

²²⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 216

*zde jsi s prací svou u konce! Já tu stojím, cherub s plamenným mečem, a překazím další kroky tvé.*²²⁷

Nejromantičtější postavou příběhu je Zdeněk Řepický, rytíř ze sousedního chudého rodu.: *„Dosáhnuv let dospělejších, do zaslíbené země s křížáky byl táhl, aby rytířské ostruhy dobyl a čest rodu svého obnovil.*²²⁸ Po návratu z cest usiluje o Kunhutinu ruku, není mu ale přáno, Kunhuta se vdá za Krušinu. Velký podíl na tom má ale Kunhutin bratr Jaroš Lipnický.: *„A s tímto pevným úmyslem domů se navrátiv, bez meškání sestře o lásce a žádostech bohatého Krušiny pověděl.*²²⁹

Jaroš Lipnický je v příběhu pojat jako sobecký a podlézavý člověk, kterého zajímá pouze vlastní potěšení.: *„Bratr Kunhuty mimo nadání osiřelé, Jaroš Lipnický, byl o deset let starší, ale ve světských nectnostech o padesáte let zběhlejší nežli nejzkušenější rytíř v celém okolí.*²³⁰ Po smrti Anežčiných rodičů se navíc snaží dostat k jejímu bohatství.: *„Nesmíš při tom zapomenouti, že jsi mým přičiněním do zlatého hnízdečka přišla — napadlo mi, že bys pro svého šlechtného strýce něco učiniti, dům jeho, kolébku dobré matky své, opravit a čas po čase něco do kuchyně poslati mohla, aby tě nemusel zde v posvátné osamělosti vytrhovati.*²³¹

3.15.3 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem v povídce je motiv smrti. S tím se setkáváme hned na začátku příběhu. Nejprve umírá Anežčina matka.: *„Matko! Matko!“ volala dívka, v strašlivé úzkosti se země se vzbopivši a vášnivě na zesnulou se vrhajíc, „neopouštěj dceru svou, nenech mě zoufati nad božím smilováním, nenech mě proklínati věčné řízení — procitni — otevři milostné oči své! Nesmíš, nesmíš umřít! Nebylo by spravedlnosti na zemi ani na nebi!*²³² Krušina zprávu o smrti své ženy přijímá s nenávistí a opovržením, které k ní choval: *„Šťastnou cestu! A navracení po sto letech, až mě červi sežerou, abychom se tady ještě jednou nepotkali. Dělejte, ať se dostane do rakve,“ mluvil dále, několik kroků do komnaty popocházeje, „aby tu ještě po smrti povětrí nenakazila. Velikých kusů nebudeme s mrchou dělati.*²³³ Nakonec ale souhrou nešťastných okolností umírá také Krušina nedlouho po své ženě.: *„Psi sem, psi!“ říčel jako šílený, a pospíchaje s těžkou, zanícenou*

²²⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 218

²²⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 222

²²⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 224

²³⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 220

²³¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 237

²³² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 216

²³³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 218

hlavou po kamenné chodbě, kteráž vedla po schodech dolů k velké síni a k čeledníku, na prvním stupni klopýtnul, dlouhými ostruhami se zamotal, padl tváří na kamenné schody a tíží těla svého valil se až na poslední stupeň. Tam zůstal s roztráštěnou lebkou a potlučenou tváří v krvi tona ležeti, a když se poděšená čeleď sběhla, aby pánovi na nohy pomohla, zdvihli pacholci zohavenou mrtvolu.²³⁴

Dalším romantickým prvkem je motiv msty. Po matčině smrti se Anežka rozhodne její strastiplný život po boku násilnického manžela pomstít.: „*Já tě pomstím, to ti přísahám! v tvou drahou, studenou ruku ti to přísahám! Nenáviděti budu veškeré pohlaví, jež tebe zkazilo. A nechť hanebně zahynu, zruším-li kdy přísahu svou!*“²³⁵ Matčinu bolest se rozhodne vykoupit nenávisť k mužskému pokolení. A i přes to, že se zamiluje, neporuší svůj slib matce, ale raději ztratí svou lásku.: „*Pak — ovšem nemůže ti nikdo nežli Bůh pomoci. Musíš ale s celou duší, se vši silou k němu se utéci. Zapři stav svůj, poniž se před okem Slitovníka, zahal tělo své hrubým rouchem a vydej se co putující kajicná žena do Říma. Tam udílí nástupce Ukřižovaného požehnání všem věřícím — tam i na tebe paprsek jeho padne, a v duši tvé uhostí se věčný pokoj.*“²³⁶

Zajímavý je také prvek tajemství. Zdeněk Řepický, který respektuje její přísahu danou matce, se rozhodne v přestrojení za poustevníka tajně sledovat Anežku na cestě do Říma, připraven přijít jí kdykoliv na pomoc.: „*Avšak poutníci právě jako na perutích pospíchali k místu, odkud k nim bezpochyby večerní vítr úzkostlivé hlasy ženské byl donesl, a sotva že loupežníky zočili, zkríkl mezi nimi jeden, aby ustali.*“²³⁷ Zdeňkova snaha je ale marná, členem skupiny loupežníků je totiž i Jaroš Lipický, který nezapomněl na dávnou křivdu a ve chvíli, kdy Anežku pozná, ji zabije.: „*I tvářil se opět, jakoby kořist svou do blízkého boru zavléci chtěl, vida ale, že se naň znova útok počíná, jemuž odolati nemůže, v divé rozsápanosti své pozvedl meče — a krev Anežčina zbarvila ostří jeho.*“²³⁸

3.15.4 Podoba konfliktu

Motiv lásky je ve dvou případech spojený s osobou Zdeňka Řepického. Nejprve jde o platonickou lásku mezi Zdeňkem a Kunhutou.: „*Srdce jich srozuměla se v jediném okamžení a upnula k sobě čarovně pevnými okovy.*“²³⁹ Jejich citu ale není přáno ze strany

²³⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 220

²³⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 217

²³⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 246

²³⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 252

²³⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 255

²³⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 224

Kunhutina bratra Jaroše.: „*Já jsem pánem; vůle moje musí se děti. Kunhuta bude tvou — jako že mi Lipnický říkají!*“²⁴⁰

Postava Zdeňka Řepického ale figuruje i ve vztahu s Anežkou. Opět se jedná o oboustranný platonický cit, který se kvůli Anežčině přísaze ani dále nerozvíjí.: „*...její přísaha a jeho dávnoletá věrnost byly v tom nepřemožitelné překážky; nemluvili o této věci mezi sebou ani slovem, a přece byla jich srdce tajnými, tuhými okovy spoutána.*“²⁴¹

---

²⁴⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 224

²⁴¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 234

3.16 Růže z keře nízkého

Povídku Růže z keře nízkého napsal Josef Kajetán Tyl v roce 1844, její děj se odehrává v Praze za vlády Václava IV.

3.16.1 Téma

Hlavním tématem je život chudého řezbáře Šlechty a jeho dcery Elišky, kteří očekávají návrat řezbářova syna Božetěcha z výpravy do Itálie vedené Hanušem Pětipeským.

3.16.2 Postavy

Výrazným rysem povídky Růže z keře nízkého je rozdělení společnosti do společenských tříd. Nejvýše je postavený král Václav IV., následuje bohatá měšťanská a nejchudší vrstva.

Král Václav IV. je v povídce představen jako spravedlivý panovník, který se stará o dobro druhých, velmi rád se setkává s prostými lidmi a váží si lidové moudrosti.: *„Překvapen hleděl Václav na dívku. Byloť patrno, že se mi nejen ta plná, kvetoucí postava, ale i neohrožený vzhled její líbí. „Přisám Bůh!“ zvolal při tom, „to je roztomilá kolednice. Pravá růže o vánocích! Škoda, že je z keře tak nízkého!“²⁴²*

Ke střední měšťanské vrstvě patří například Zdeněk Pětipeský, synovec Hanuše, který vedl výpravu do Itálie.: *„Byl to statečný jinoch v panském oděvu. Již dříve, nežli se roj studentů okolo krámce nahnul, padly mimochodem oči jeho na dívku vedle chatrného stolku.“²⁴³*

Velmi výraznou postavou, která pochází ze střední vrstvy, je bohatý radní Polhart. V povídce je zobrazený jako bezcitný a velmi vypočítavý.: *„Radní Polhart byl asi padesátník, malá, útlá postava, úzce přikrojených tváří, černých, velmi pohyblivých očí. Okolo úst hrálo mu neustále usmívání, slova jeho zněla sladce, ke každému byl přívětiv, každému přisvědčil: předce ale činil jen, co se mu líbilo, a duše jeho byla v mnohých věcech docela jiná nežli hladký její povrch, to útlé tělo.“²⁴⁴* Polhart v povídce symbolizuje nepřítel Čechů a odpůrce vlasteneckého cítění, a to hlavně svým způsobem jednání s běžnými lidmi.

²⁴² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 198

²⁴³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 101

²⁴⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 142

K té nejnižší vrstvě patří řezbář Šlecht a nebo jeho dcera Eliška.: „*Šlecht byl vysoké postavy, asi padesátiletý, ale hlava jeho byla následkem vytrpělých strastí duševních o tělesných již hustě šedinami pokryta.*“²⁴⁵ Společně žijí skromným životem v Novoměstské osadě a očekávají návrat Božetěcha z výpravy.

Vězeňský vrátný Boreš ztvárňuje postavu na pomezí romantismu a realismu. I přes svou zodpovědnou funkci hlídače uvězněných se snaží neprávem zatčenému Šlechtovi a Elišce pomoci.: „*Poprvé za jeho dlouhé úřadování byli se mu takovíto lidé do rukou dostali. Navzdor jeho zatvrzelosti bylo jej zjevení neobyčejných vězňů dojalo, a libé znící, důvěrná slova dívčí, jakož i mužná mysl nešťastného slepce byla jeho obyčejnou úřední ledovost rozehrála.*“²⁴⁶

3.16.3 Historický prvek

Rámec povídky Růže z keře nízkého vychází z fabulovaného příběhu o řezbáři Šlechtovi a jeho dceři Elišce. Jejich skutečnou existenci nelze dokázat, stejně tak jako je tomu i u všech dalších postav.

Výjimkou je historicky reálná postava krále Václava IV., který je v povídce představen jako ideální panovník.: „*Myslíš, brachu, že je mé oko v té domnělé výsosti tak pošetile oslněno, abych nemohl poznati, co vlastně člověka z trupele zemského podnáší a do výsosti staví? Dary boží jsou to – duch, mysl, srdce – a ne ty dárečky, uštědřené rukou lidskou, narozením a jinou náhodou!*“²⁴⁷

Druhým případem jsou Hanuš a Zdeněk Pětipesťtí. Můžeme se ale pouze domnívat, že se jedná o potomky české vladycké rodiny Pětipeských z Chýš a Egerberka, jejichž zakladatel Odolen, pravděpodobně zakladatel rodiny Odolenoviců z Chýš, se už v roce 1185 účastnil s knížetem Vladislavem II. obléhání italského Milána.

3.16.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je motiv dávné křivdy mezi řezbářem Šlechtou a radním Polhartem.: „*Mezi ním a Šlechtou panoval zvláštní poměr, o němž vrátný arcí nevěděl. Tomuto bylo jen povědomo, že měl Polhart s umělcem stran objednaného díla co jednati, jakýž ale konec toto jednání bylo vzalo, to nevěděl nikdo. Polhartovi tanula nyní*

²⁴⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 108

²⁴⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 141

²⁴⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 188

---

*tato událost na mysli a duše jeho nemohla při tom zůstatí pokojná.*²⁴⁸ Dávný spor mezi nimi vznikl kvůli objednavce uměleckého díla pro radnici, jejíž cenu měl řezbář Šlechta ve prospěch radního navýšit, ten to ale odmítl.

Tenhle spor nakonec po letech vyústil v únos a v uvěznění Elišky v domě radního Polharta.: *„Kdyby se tě někdo snad ptal, jak jsi tu byla chována, tedy budeš o mně s velikou chválou mluvit. Pamatuj při tom na otce, kterýž je v rukou mých. Já tě zde držel jen z útrpnosti, abys nemusela v chladné vrátnici zimou mřítí a nehodu těžce snášeti — já to učinil k vůli otci tvému, že jsem jeho miláčku místa v domě svém vykázal. Rozumíš?*²⁴⁹

3.16.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme ve vztahu mezi Eliškou a Zbyňkem Pětipeským, jejich vztah je ale pouze v počátku.: *„Eliška vtiskla vřelé políbení na ruku královu, vylévala brzy na to blahostné slze na prsou plesajícího otce a bratra, objala starého Pětipeského a zarděla se před mladým...*²⁵⁰

---

²⁴⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 145

²⁴⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 208

²⁵⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 212

3.17 Katův syn

Obraz časů minulých

Povídka Katův syn byla napsána v roce 1846, její děj se odehrává v hlavním městě v roce 1500.

3.17.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky je osud katova syna, který musí po otci převzít krvavé řemeslo. Kat představuje novou postavu v literárním díle, jeho postava je rozlomená, protože společnost ho nenávidí, ale zároveň ho potřebuje.

3.17.2 Postavy

Nejromantičtější postavou povídky je Lukeš. Mladý muž, jehož otec je již starý a nemocný a on po něm musí převzít živnost.: *„Milý synu!“ přejal mu otec další slova, „zde na zemi nezbyvá ti nic jiného; připrav se na život plný hořkosti a žalosti; každá hlava, kterou setneš, padne ti na srdce jako skála a bude tě tížiti“*²⁵¹ Jeho úděl ho trápí o to více, že je zamilován do dívky Veroniky, ale nechce ji vystavit nenávisti měšťanů, kterou sám zažívá.: *„Veroniko! Od zejtrka nebudu již katovým synem, ale samým katem. A domníváš se, že bych to pak snesl, aby se ti posmívali? A4by tě katovou milenkou nazývali? Domníváš se, že jsem tak nešlechtný, abych na tebe, čistou a nevinnou, ruce vztáhl, které zejtra v lidské krvi smočím?“*²⁵²

Kat představuje novou postavu v literárním díle. Jeho osobnost je vnitřně rozlomená, ve společnosti je kat nenáviděný, ale společnost ho zároveň potřebuje. Zajímavé je také to, že kat má u lidskou podobu, dokonce se zamiluje, Tyl totiž kata chápe jako člověka, ne jako instituci.

Důležitou postavou je také Veronika. Chudá dívka, která žije se svou matkou a bratrem Janem. V povídce vystupuje jako pracovitá a odhodlaná dívka, která je ochotná téměř zatratit svůj život pro svou lásku ke katovskému synovi.: *„Ano, příteli!“ řekla na to s velkým pohnutím; „dobře pochopuji, co říci chceš, jak šlechtné srdce máš; ale nemysli při tom, že jsem já méně šlechtná. Ó já zůstanu tvou, docela tvou, na věky! Já tě budu objímati, buď si katem nebo ne, zde nebo na popravišti!“*²⁵³

²⁵¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 412

²⁵² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 411

²⁵³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 411

Neméně významnou postavou je Jan, bratr Veroniky. Tyl ho v povídce blíže nepředstavuje, ale z jeho chování můžeme poznat, že je odvážný a ochotný pomoci své sestře a jejímu milému ke štěstí.: *„Vedle ní stál bratr Jan v čistém obleku. Ona si mu byla ještě jednou postěžovala, v jakém nebezpečí se Lukeš nachází, a on jí přislíbil, že tomu nejprvnějšímu hlavu rozbije, kdo se opováží na mládence kámen pozvednout.“*²⁵⁴

3.17.3 Romantické prvky

Nejromantičtějším prvkem celé povídky je sama osobnost kata. Pro Lukeše je typická vnitřní rozpolcenost, otcí dal slovo, že po něm řemeslo převezme, ale vykonávat ho nechce, protože by ztratil svou dívku.: *„Ó, proklato budiž, co mě již v mateřském lůně k prolévání krve odsoudilo! Ó lidé, lidé! lidské srdce, lidský rozum! jak jste mohly již nad mou kolébkou zvolati: Tohoto odsoudíme, neboť je katův prvorozenec! Toho vydáme zástupům, aby pocítil světské opovržení; ten budiž hanoben a pronásledován.“*²⁵⁵ Výrazným romantickým prvkem je také to, že kat zabijí, ale není to považováno za vraždu.

Zajímavě také působí motiv fiktivní smrti Lukeše. Ve chvíli, kdy se na popravišti strhne rvačka, pomůže Jan mladému katovi utéct. Místo něj je potom rozlícenému lidu podstrčen neznámý muž, který chtěl Lukeše na útěku prozradit.: *„Tu ho máte! to je kat!“ A v tom samém okamžiku začalo se na domnělého kata ze všech stran množství ran sypati; bédování a prosby jeho ztratily se v nesmírném povyku zlostného lidu, a za čtvrt hodiny nebylo v něm jiskry života.“*²⁵⁶ Tím je vlastně Lukeš osvobozen od svého řemesla, protože si všichni myslí, že je po smrti.: *„Jdi, opusť naše město, třeba i zemi, a bydlí vzdálen od svých nespravedlivých krajanů!“ počal zase otec; „pojmi svou milou Veroniku a miluj ji na věky. Tvoji synové nebudou žádnými katy a ty nebudeš nad svými dětmi plakati, jako já plakal nad tebou.“*²⁵⁷

3.17.4 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme ve vztahu mezi Lukešem a Veronikou. Tyl se v povídce ale nevěnoval bližší charakteristice. Až v závěru povídky se dozvídáme, že spolu měli spoustu dětí.: *„Ještě dlouhá léta po této události byl živ Lukeš se svou milou Veronikou v hlavním sídle země sousední, i okoušel štěstí tohoto života, a když ležel konečně na smrtelné posteli, požehnával hojný počet ctnostných potomků.“*²⁵⁸

²⁵⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 417

²⁵⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 414

²⁵⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 421

²⁵⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 421

²⁵⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 422

3.18 Tataři u Holomouce

Vypravování z časů starodávných

Tylova povídka Tataři u Holomouce byla napsaná v roce 1846, dva roky před revolučním rokem 1848, proto je v povídce patrné vzrůstání revolučních nálad.

3.18.1 Téma

Hlavním tématem povídky je vítězství Čechů a Moravanů nad tatarskými kmeny, které ve 13. století napadaly evropské země.

3.18.2 Postavy

Výrazným rysem povídky Tataři u Holomouce je rozdělení vystupujících postav na tři nepřátelské skupiny. První jsou Tataři, druhou Moravané a třetí Češi, mezi těmi ale v závěru příběhu dojde ke smíření, které vede k porážce jejich společného nepřítele – Tatarů.

Českou stranu zastupuje mladý Otík. V povídce je popisován jako hodný, ochotný a trpělivý muž, který je zamilovaný do dcery mečíře Protivína, ten ale jejich lásce nepřeje.: *„Musíme trpělivě snášeti, dokud se tvůj otec nerozmyslí. Já mám pevnou víru, že budeme šťastni.“*²⁵⁹ Aby otci dokázal, že je její dcery hoden, rozhodne se sám účastnit boje.: *„Tvůj otec myslí, že neumím nic, nežli péro v ruce držeti, a nenávidí to pěkné umění; ale já ho bohda přesvědčím, že jsem se v Praze i mečem vládnouti naučil.“*²⁶⁰

Stoupencem Moravanů je olomoucký mečíř Protivín. V povídce vystupuje jako zámožný, věhlasný měšťan, který je ale poněkud sobecký a necitelný, především v lásce své dcery k Otíkovi. V tomto jeho postoji se odráží celé jeho smýšlení o Čechách.: *„Mlč, já je znám; jsou hrdopýškové a časem i něco horšího.“*²⁶¹ Nejen že vystupuje proti Otíkovi, ale v negativním smyslu se vyjadřuje také k příchodu Jaroslava s vojskem.: *„Ale nevím, k čemu jich potřebujeme,“ zabručel vedle něho temný hlas. „Jako bychom se nemohli sami ubránit!“*²⁶²

Zástupcem krále Václava I. je v povídce mladý Jaroslav ze Šternberka.: *„Byl to vskutku Jaroslav, nejvyšší vůdce v této výpravě proti hrozným nepřítelům, který stáhnuv co možná se všech stran branný lid u Jihlavy hranice překročil, pak Brno opatřil a nyní k*

²⁵⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 97

²⁶⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 97

²⁶¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 96

²⁶² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 101

*Holomouci pospíchal.*²⁶³ Jaroslav je většinou obyvatel vítán s radostí, po několikerém odražení tatarského útoku ho všichni obdivují, ale kvůli jeho vyčkávání s napadením Tatarů se proti němu začne vytvářet opozice v čele s Protivínem.: „*Strýče!*“ *bylo na jednom místě pološeptem slyšeti, „přijď dnes pod večer ke mně! Já objednáám ještě několik přátel, a poradíme se, co by slušelo učiniti. Já tomu Čechovi nevěřím!*“²⁶⁴

3.18.3 Historický prvek

Při zpracovávání povídky *Tataři u Holomouce* se Tyl inspiroval událostmi z poloviny 13. století. Ale vzhledem k tomu, že sám neměl dostatek věrohodných informací, musel vycházet z dostupné literatury, především z *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan. Z tohoto důvodu můžeme v povídce jednoznačně nalézt historické nepřesnosti.

Roku 1310 napsal Dalimil ve svém díle verše o porážce Tatarů u Olomouckých hradeb.: „*Také před Olomúcem se stavichu / a tu Tateři královicě ztratichu / Jeho pěstúny Tateři zejmachu / A před městem jě zvázachu / že svého královicě nechovali. / A pro to jě neprátelóm na smrt dali.*“²⁶⁵

Tuto informaci od něj ve 14. století přebírá Přibík Pulkava z Radenína, který sice událost přiřadil k jinému roku než Dalimil, ale do příběhu už zakomponoval osobnost pána ze Šternberka. V 16. století pak Václav Hájek z Libočan tyto dvě zprávy spojil a pro svou *Kroniku českou* z roku 1541 tak vytvořil fiktivní postavu Jaroslava ze Šternberka, který porazil Tatary u Olomouce.

V případě této události ale došlo pravděpodobně k historickému omylu. Informace o vpádu Tatarů nebo bojích na Moravě totiž současní kronikáři na dvoře Václava I. neuvádějí. Je tedy velmi pravděpodobné, že Dalimil vycházel z událostí roku 1253, kdy na Moravu vtrhlo uherské vojsko krále Bély IV. Podstatou část jeho armády totiž tvoří Tatarům vzhledově velmi podobní Kumáni. Ti stejně jako v Tylově příběhu Moravu zpustošili, ale Olomouc nebyla dobytá.

Ani z hlediska existence města tento příběh není reálný. V roce 1241 sice Tataři postupovali přes Moravu od severu k jihu, ale nelze dohledat žádný pramen o tom, že by město, které v té době v podstatě teprve vznikalo, obléhali.

²⁶³ Tyl, *Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické*, str. 101

²⁶⁴ Tyl, *Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické*, str. 109

²⁶⁵ Dalimil, *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*, str. 138

Zajímavý prvkem je také konfrontace křesťanství v podání Čechů a Moravanů a pohanství v zastoupení Tatarů. Tento motiv prostupuje celým příběhem.: „*Poctivý křesťan by mohl vsutku mysliti, že ti proklatí pohané zrovna z pekla vylízají.*“²⁶⁶ S jeho kritickým postojem vůči Němcům se setkáme také v samém závěru povídky.: „*Za tehdejších časů panoval totiž mezi českým panstvem ten divný obyčej, že si rádo německá příjmení dávalo, dílem proto, že jazyk německý u královského dvora oblíbení docházel, dílem že se v tu dobu mnoho hradů dle německého způsobu stavělo...*“²⁶⁷

V povídce také najdeme zmínku o reálné historické události, tou je významná bitva u Lehnice, které se roku 1241 účastnil Václav I.: „*Zlí Tataři porazili již opět křesťanské vojsko,*“ vypravoval mladý písař, „ *které se ve Slezsku, nedaleko města Lehnice, proti nim do pole postavilo, a zabili v přeukrutném boji mnohonácte tisíc polských i slezských mužů.*“²⁶⁸

3.18.4 Romantické prvky

Výrazným romantickým prvkem je motiv zloby mečíře Protivína na Čechy. Příčinou této nenávisti byl totiž dávný spor. Na základě tohoto problému tak cítí odpor ke všem, zvláště pak k mladému Otíkovi, který se uchází o jeho dceru.: „*Že tě jednou snad zlý český tovaryš oklamal,*“ řekla zase Kateřina, „*tu hned soudíš - ,*“²⁶⁹

Romanticky také působí záchrana života Protivína v boji s Tatary, za kterou vděčí právě Otíkovi.: „*Přišlot' mi na mysl, jak jsem o hochovi a jeho krajanech soudíval a co jsem mu nyní povinen; ale tu chvíli jsem také Bohu slíbil, že napravím, co jsem z pošetilé kyselosti provinil*“²⁷⁰ Mladík je ale v boji sám zraněn.: „*Bůh dá, že nebude tak zle. To proklaté tatarské kopí zavadilo mu jen o žebra...*“²⁷¹ Pod vlivem těchto událostí je potom Protivín nucen přehodnotit svůj postoj k Čechům.: „*Však já si složím ted' o Češích jinou písničku; u tvého Otíka začnu a u pana Jaroslava přestanu.*“²⁷²

Podoba konfliktu

Motiv lásky najdeme ve vztahu mečíře Protivína a jeho ženy Kateřiny. Jejich soužití Tyl nijak podrobně nepopisuje, ale zajímavé je právě to, že se jedná o vztah muže,

²⁶⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 106

²⁶⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 116

²⁶⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 97

²⁶⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 96

²⁷⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 115

²⁷¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 114

²⁷² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 116

který má k Čechům odpor, s původem českou ženou.: „*Tot' jsi neměl tedy zapomenouti, že také já z české krve pocházím!*“²⁷³

S tématem lásky se setkáme také u Otíka a Bohunky, dcery mečíře. Ani v tomto případě se Tyl tomuto vztahu nevěnoval detailně.: „*Ale doufám, že jsi na mne předce zpomínala,*“ *řekl jinoch a vzal ji vřele za ruku.*“²⁷⁴

---

²⁷³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 96

²⁷⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 97

3.19 Braniboři v Čechách

Vypravování ze staročeských příběhů

Historická povídka Braniboři v Čechách, napsaná v roce 1847, se převážně odehrává v Praze, ale úvod povídky autor zasadil do okolí Rakovnícka.

3.19.1 Téma

Hlavním tématem Tylovy povídky Braniboři v Čechách je období braniborské nadvlády v českých zemích krátce po smrti krále Přemysla Otakara II. S touto historickou událostí na pozadí sledujeme putování Ctibora s Eliškou a Chotounem, ti se snaží změnit nastalou situaci, ve které je český lid za nadvlády moravského markraběte Oty utlačován.

3.19.2 Postavy

Specifický rys, který můžeme v této povídce sledovat, je absence hlavních postav. Částečně můžeme za takovou postavu považovat Ctibora, ten má sice v příběhu výraznější roli, ale společně s dalšími uvedenými postavami, je pouze zařazen do probíhajícího děje. Tyl chtěl v této povídce podat sugestivní emocionální pohled na situaci v Čechách, proto se méně věnoval individuálním postavám a jejich osudům, ty tady ustupují do pozadí, což umocňuje dramatičnost situace po smrti krále Přemysla Otakara II. Josef Kajetán Tyl v Braniborech v Čechách dokázal, že se umí vžít do postav chudých a vykořisťovaných a jejich tehdejší postavení umí velmi věrohodně procítit.

Ctibor v povídce představuje královského rádce, který byl ovšem po smrti Přemysla Otakara II. nucen odejít do vyhnanství. Tam ale strádá a velmi často tak vzpomíná na dobu, kdy věrně sloužil králi.: *„Jeho oděv vypadal prostě a podobal se oděvu rolnickému; ale v jeho tváři spočívalo tolik zkušeností a moudrosti, že ho každý na první pohled mohl pokládati za člověka, který byl stvořen k něčemu jinému, než aby trávil život v lesní samotě.“*²⁷⁵ I přes to, že ho lidé po smrti Otakara zavrhli, veškeré své naděje upírá k Čechům, kteří jediní mají sílu se postavit braniborské nadvládě.: *„Tento ctihodný muž je Ctibor, věrný služebník nebožtíka krále, a navštívil Prahu, aby přičinil hlavu i pravici svou ku spasení našeho království.“*²⁷⁶

Další výraznou postavou, která se účastní výpravy, je Chotoun. Ctiborův věrný druh, který je ale oproti němu v myšlence boje poměrně radikální.: *Nenechte si pálit*

²⁷⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 261

²⁷⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 313

*střechy a uvazovat na krk mlýnské kameny! Zatněte pěsti, vždyť jsou snad dosud české a dovedou rozrazit ty braniborské lebky!*²⁷⁷ A velmi úspěšně také šíří myšlenku boje proti Braniborům mezi prostými lidmi.: *„Jiskru jsem do nich hodil, zdá se mi, že chytne a v plamen vyšlehně.“*²⁷⁸

Zajímavou postavou je Eliška, dcera Ctibora, která je v povídce charakterizována jako velmi jemná a citlivá dívka.: *„Její černé oči jen hrály a havraní vlasy visely jí vpředu i nazad v silných pletencích. Okolo plných rtů pohrával jí stálý úsměv, prozrazující veselou mysl a čistou duši.“*²⁷⁹ Zároveň ale představuje i odhodlanou bojovnici za blaho národa, která se nebojí připojit se k výpravě a podpořit tak svého otce v jeho odhodlání.: *„Moje drahé, zlaté dítě!“ zvolal Ctibor a sevřel dívku v náruč a líbal čelo její. „V skutku bys chtěla s otcem vydati se na pouť, k nížto jej silný hlas srdce pobádá? Měl bych tě sice z toho úmyslu zrazovati; ale ty jsi vrostla v srdce mé, a bez tebe zůstal bych jako poutník bez vůdce v divých pustinách.“*²⁸⁰

Výraznou „zápornou“ postavu v povídce Braniboři v Čechách představuje biskup Ebrhard, zástupce Oty Braniborského v českých zemích. Tyl Ebrharda vykreslil jako osobu, která má pouze zájem na vlastním obohacení a nestará se o bídný stav českého lidu.: *„Ebrhard byl silný, složitý muž, přísného pohledu, tvrdé, prudké mysli a odvážlivého, bojechtivého srdce. Oči muže tohoto leskly se nyní temným ohněm a v celé postavě okazovalo se velké pohnutí mysli. „Ah! nemusel' bych markrabího znáti, kdybych myslil, že se mu znechutím, když Čechům hodně ztuha provaz na krku stáhnu.“*²⁸¹

Typickou romantickou postavou je mladý braniborský šlechtic Adalbert. V jeho charakteru můžeme vycítit určitou rozpolcenost, když se i přes svůj původ nebojí prohlásit, že v boji za práva lidu má národní příslušnost až podřadné místo. Právě tímto jednáním se zprotivil svému krajanu Ebrhardovi, který naprosto odsuzuje jakékoliv zastávání se Čechů.: *„Přijel tento holobrádek do Čech proto, aby se stal nepovolaným zástupcem těch bídáků a kazil tak moje dílo? Slýchal jsem o zženštilém srdci jeho, ale zaplaším tu jeho nemužnou měkkost. Já nestrpím žádného hlídače kroků svých! Pod mou pravici zahynuli i medvědi, tedy zardousím také takového motýla.“*²⁸²

²⁷⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 309

²⁷⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 277

²⁷⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 261

²⁸⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 273

²⁸¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 293

²⁸² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 293

3.19.3 Historický prvek

Za námět pro svou povídku si Tyl zvolil reálnou událost z české historie, která se odehrála ve 13. století, po smrti českého krále Přemysla Otakara II. Václavovi bylo teprve sedm let, když jeho otec umírá v bitvě na Moravském poli roku 1278. Jeho poručíkem se stal Ota V. Braniborský, tomu je především ve Zbraslavské kronice zazlíváno Václavovo uvěznění na Bezdězu a následně také odvezení do Braniborska.

S reálnou událostí na pozadí potom Tyl fabuluje příběh Ctibora a jeho přátel. Velmi vhodně tak využil historickou analogii k tomu, aby mohl lépe zaměřit svoji práci k současné době, protože povídka není pouze jistým obrazem minulosti, ale zároveň i jejím věrným odrazem v předrevoluční době roku 1848. Zároveň v povídce zachytil počátky nepokojů a zoufalství, v tom mu velmi dobře pomáhají věrné obrazy lidské bídy, kterou určitě musel i sám Tyl pozorovat.: *„I viděl jsem celé kraje, an leží jako parným sluncem vyhořelé ouhory. Mrtvá těla našel jsem na veřejné silnici — oh, srdce mi puká, když mám na to pomyslet! Lidská těla, zohavená vražednou rukou cizích lupičů anebo zhryzená tou potvorou, kterou nazýváme hlad!“*²⁸³

Tyl se v příběhu, prostřednictvím postavy Viktorina, zmiňuje o Václavově uvěznění na Bezdězu a také o týrání malého Václava.: *„Srdce vám pukne žalostí, jako moje pukalo a puká posavad, když vám povím, že mladý náš král mnohdy ani teplého pokrmu nedostal, že jsem musel nešťastného pacholika často v náručí držeti, jen aby se zahřál, a že ho nechali ve starém, oškubaném šatě chodit, jakoby byl dítě nejnuznějšího žebráka, kterýž nemá na celém světě, kam by hlavu položil.“*²⁸⁴ Autor v tomto případě pravděpodobně vycházel ze Zbraslavské kroniky, která zřejmě vznikla za účelem Václavova svatořečení. Ani pozdější vztahy mezi králem a Otou Braniborským totiž nevypovídají o týrání hladem a zimou. Tyl se zřejmě snažil příběh čtenářsky a emociálně zatraktivnit.

I přes neúspěch vzpoury chce Tyl poukázat na to, že pokud by bylo celé povstání lépe organizované, muselo se zdařit. Neúspěch dává za vinu jednak neexistenci spojenců, kteří by český lid podpořili proti braniborským, dále také tomu, že ani samotní členové výpravy vlastně nevěděli, čeho svým jednáním chtějí přesně dosáhnout. Možná proto povídka končí ve chvíli, kdy nespokojenost Čechů s tehdejšími poměry vrcholí.

²⁸³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 266

²⁸⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 346

Velmi zajímavé je také to, že Tyl téměř rok před skutečnou revolucí v roce 1848, vzpouru českého lidu skutečně popsal. Snažil se přiblížit především vznik lidového hnutí v nejnižších vrstvách a právě tento pohled ho mohl dovést až k revolučnímu pojetí osvobozenického zápasu. V české literatuře se totiž nejednalo o obvyklé téma, Tyl ale revoluční vzmach lidu využil a shodou okolností tomu bylo rok před revolucí v roce 1848.

3.19.4 Romantické prvky

Zajímavým romantickým prvkem je převlečení Ctiborovy dcery Elišky za chlapce. V mužském přestrojení se potom společně s otcem a Chotounem vydává na cestu do Prahy. Kvůli tomu je například i ochotná se vzdát dívčích atributů jako jsou šaty nebo dlouhé vlasy.: *„Vedle něho seděla Eliška anebo jak jí nyní říkali: Miroslav. Z vlastních šatů byla si mužský oděv přistříhla, a temnozelený, dlouhý, v bokách červeným pasem přepnutý kabátek slušel jí dobře k zažloutlým nohavicím, i k malé, černé, kožešinou lemované čepici. Vlasy měla tak krátce přistříhnuté, že jí v hustých kadeřích jenom na týl padaly.“*²⁸⁵

Velmi romanticky také působí postava Markytky, která se ze ztracené lásky pomátla.: *„I naskytl se tu také člověk, a musel bych lhát, kdybych neřekl, že byl mladý, švarný, hladkých tváří a ohebného jazyka. Dívka mu věřila a složila v něho všechnu svou důvěru - a já měl bláznovské potěšení, že našla člověka, po jehož boku mohla utěšeně kráčet. Ale radost moje byla jako panská přízeň: brzy utekla. Utekla za hanebným zrádцем, který Markytku nenadále opustil a zmizel, jako by ho byla věčnost pohltila.“*²⁸⁶ V průběhu děje ale dochází ke zvratu, kdy se nejen vrací milovaný Viktorin, ale zároveň se všichni dozvídají, že na nešťastném osudu zamilované dvojice má také zásluhu Viktorinova matka, která zradila synovu důvěru a nevyřídila vzkaz o jeho náhlém odjezdu.: *„Já přece žádal matku, aby vám přinesla moje pozdravení, abyste ve mne věřili a navrácení moje pevně očekávali!“ „Tvoje matka nám nic nepověděla,“ řekl Kojata. „Bud' vedla sama nárek, že neví, kam jsi zatoulal, anebo nás nevlídně odbyla, že tě nehlídá.“*²⁸⁷

V povídce Braniboři v Čechách se také setkáváme s výrazným tragickým prvkem. Tím je smrt ženy kováře Jiskry, Marty. Ta umírá v krutém boji s pomstychtivými Branibory.: *„V tísní krutého boje a ve své zlosti nebyl totiž pozoroval, že jí vražedný meč hlavu rozpoltil - i neslyšel její vzkřiknutí, necítil její ztrnutí, neviděl proud její krve, až*

²⁸⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 286

²⁸⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 292

²⁸⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 324

teprve nyní, když se roj Braniborů okolo něho rozprchl a když chtěl vyhledat nějaké útočiště pro svůj nejdražší poklad, tu teprve poznal svou hroznou ztrátu.“²⁸⁸ V postavě kováře Jiskry po této události dojde ke zlomu, je odhodlaný bojovat proti nepříteli a vydržet až do samého konce. : „*Ať mi ruce ochromnou — ať jako mrcha zcepením!*“ *sápal se hlasem vysokým, „jestliže se nepomstím a neodplatím tuto vraždu stonásobným, tisíceronásobným způsobem! Nestarej se, moje ubohá Marto — nestarej se! Já tě pomstím tak, že o tom bude celé království rozprávět. Ne jednoho z těch cizáků, který svou zlořečenou ruku na tebe pozvedl — ale všechny budu stíhat a vraždit, krvavé řemeslo si z toho udělám a neukryju hlavu pod střechou, nepoložím tělo na odpočinek, necht' trpí déšť a vítr, parno a zimu, dokud to plemeno nezahyne — a kdybych je měl vlastníma rukama vyhubit.*“²⁸⁹

Tajuplně také působí samý závěr povídky, který se jeví nedokončeně. Češi se totiž při prvním neúspěchu stahují a celá výprava se rozpadá. Jako čtenáři se můžeme pouze domnívat, že šlo o úmysl, kterým chtěl Tyl lid varovat a vzburcovat ho k lepší činnosti. Pravděpodobně šlo ale o Tylovu snahu posunout tradici v próze, stejně jako v novele Poslední Čech. Tyl tedy tímto nakračuje k moderním postupům v české próze.

3.19.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce Braniboři v Čechách setkáváme v souvislosti s Markytou, sestrou Kojaty, která se pomátla kvůli ztrátě svého milovaného. Jejich vztah ale v povídce není příliš rozváděný, po jejich znovu setkání ho utrápená dívka vůbec nepozná.: „*Markyto! moje Markyto!*“ *zvolal nyní třesoucími se ústy. „Duše moje! Posečkej a promluv! Uvítej svého Viktorina jinak — on toho zasluhuje!“ I chytil ji při těch slovech za ruku a hleděl jí, pokud soumrak dovoloval, tak dychtivě do tváří, jako by v nich spasení své duše vyhledával. Dívka se nechala vzít za ruku, ale hleděla na něj tak studeně, že mu poznovu mráz všechny údy přeběhl.*“²⁹⁰

V druhém případě můžeme pozorovat oboustranné sympatie mezi Eliškou a braniborským šlechticem Adalbertem. Zajímavé je už jen to, že Tyl „utvořil“ milostný vztah mezi dvěma zneprátelenými stranami. Ani v tomto případě nezacházel do větších podrobností, jejich city zobrazil pouze v platonické rovině.: „*I přistoupil k ní mládenec blíže a s jakýmsi sladkým vřením srdce svého řekl: „Nemluv mi o dluhu, dívka spanilá, leda*

²⁸⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 309

²⁸⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 313

²⁹⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 318

bys myslila ten, do něhož u tebe já za ten nejskrovnější důkaz péče tvé upadnu. Včerejší moje úsluha, může-li se tak rytířská povinnost nazývati, je bohatě nahražena tímto okamžikem, kdežto vidím, že jsem nejspanilejší českou růží před úrazem ochránil.“ Eliška se při těch slovech začervenala.“²⁹¹

---

²⁹¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 334

3.20 Rozina Ruthardova

Povídka z dějin domácích

Rozina Ruthardova je historická povídka, sepsaná v roce 1848. Její děj je zasazen do prostředí Kutné Hory.

3.20.1 Téma

Hlavním tématem povídky Rozina Ruthardova je obléhání Kutné Hory vojskem habsburského císaře Albrechta. Ten se chce zmocnit starobylého hornického města ve svůj prospěch. S tímto motivem na pozadí sledujeme příběh vypočítavé Roziny, dcery Jiřího Rutharda, která je pro dosažení vlastního štěstí schopna zaprodat kdekoho nebo milostné peripetie Adlinky Maternové a písaře Víta Plichty.

3.20.2 Postavy

Základním motivem, který můžeme pozorovat v celé povídce, je rozdělení zmíněných postav do společenských tříd. V povídce Rozina Ruthardova jsou to bohatí, úředníci a prostý havířský lid. V povídce máme možnost pozorovat také Tylův spravedlivý postoj ke všem postavám, bez ohledu na třídní příslušnost, respektuje existenci chudých a bohatých, ty bohatší zatím nijak neodsuzuje, i mezi nimi vidí čestné jedince.

Určité náznaky v postoji k těm bohatším můžeme sledovat u hlavní hrdinky, Roziny Ruthardové.: *„Panna Rozina byla dívka nad míru spanilá, ohnivě myslí, plna podivných žádostí a nápadů. Jakožto jediná dcera nesmírného boháče, kterýž byl před jejím narozením dva zrostlé syny pochoval a oplakav potom i manželku, veškeren poklad své lásky na poslední dítě přenesl, vyrostla v rukou najatých pěstounů ovšem o mnoho volněji a při menší kázni, než kdyby ji byly oči a ruce starostlivé matky hlídaly.“*²⁹² Tyl ji dále čtenáři představuje jako zhýčkanou, panovačnou dívku, která myslí pouze na sebe a na své požitky, ostatní kolem sebe pouze využívá k dosažení vlastních úmyslů a nebojí se ani závažných pochybení jako je vlastizrada, žhárství nebo napomáhání nepříteli. Nakonec ale dojde ke zlomu a Rozina se uchýlí k pokání, které bohužel zásahem sluhy Bozděcha netrvá dlouho.: *„Panna Rozina se nemořila dlouho v těžkém, opravdovém pokání. Za krátký čas odpočívaly kosti její v studené zemi, a to sice v otcově zahradě. Z osudného domku dal pan Jiří malou kapli vystavět, a pod ní v kamenné hrobce ležela stříbrná rakev*

²⁹² Tyl, Rozina Ruthardova, str. 8

dcery jeho – a vedle té jiná pro něj samého. Mrtvé tělo panny bylo ozdobeno cenným drahým šperkem, kterýž byla z otcovského domu do nepřátelského tábora odnesla.“²⁹³

Zjevných sympatií si můžeme všimnout v Tylově vztahu ke střední měšťanské vrstvě. Tu v povídce ztělesňuje mladý písař Vít Plichta, mladík trpící jakýmsi nesouladem citu a rozumu.: *„Urburní písař byl jinoch čtyřadvaceti let, štíhle vzrostlý, kvetoucích, ušlechtilých tváří, ale na svá léta velmi vážného pohledu. Celý zevnějšek jeho byl obraz neporušeného pokoje. Když se mu člověk do tichých, míruplných očí podíval, musel mysliti, že v té klidné tělesné schránce žádný prudký anebo jen živější cit nevznikne.*“²⁹⁴

Další výraznou postavou pocházející ze střední vrstvy je Adlinka Maternová představující biedermeierovský ideál dívčí krásy a navíc tvoří protiklad k postavě Roziny Ruthardové: *„Byla to dívka malé, outlé postavy. Tvářinky její byly nad kvetoucí jabloň lesknavé, a zdály se při tom býti tak jemné a hebounké, že skrze ně oko říkáje až na sta krásných tenounkých žilek prohledlo. Na lících jí prokvetala růžová poupata, nad nimi usmívaly se dvě modré oči jako živé pomněnky, a kolem něžného čela, za malá ouška, vinuly se jí hedvábné, jako zlatem protkávané kadeře.*“²⁹⁵ Křehká dívka se v průběhu dění v Kutné Hoře mění v ideální obraz vlastenky, která je pro svou lásku ochotná nejen proniknout do nepřátelského tábora, ale i nasadit vlastní život při záchraně zajaté Roziny.: *„Tváře její hořely, oči se jiskřily, nádra se nepokojně pnula. V té chvíli neměla jiné myšlenky, nežli býti s Rozinou v širém poli. Činí-li dobře? — ta otázka netanula jí na mysl. Celá bytost její byla rozplynuta v ušlechtilé touze, aby nešťastné dívce pomohla.*“²⁹⁶

Velmi zajímavě je v povídce Rozina Ruthardova pojata osobnost kata.: *„Postava katova byla vysoká, tělo silné, a jelikož tu muž nyní bez kabátu stál, jevila se pod rozhrnutou košilí široká zarostlá prsa a svalovité ruce. Tváře jeho byly zastíněny silnými černými vousy a dlouhými, poněkud zcuchanými kotoučemi hustých vlasů. Vzezření jeho nebylo však přitom strašlivé; spíše dralo se z něho cosi dojímavého. Nyní pozdvihl oči svých k městu a dlouhou chvíli naň pohlížel.*“²⁹⁷ Jde o tradiční romanticky založenou postavu, která se ale v Tylově pojetí mění ve velmi realistickou bytost schopnou citového

²⁹³ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 179

²⁹⁴ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 14

²⁹⁵ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 16

²⁹⁶ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 136

²⁹⁷ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 107

projevu.: „*V prsou mých ukryvá se jako v jiných srdce člověčí, a nemohl-li jsem je posavad světu ukázati, není to, Bůh ví nejlépe - vina má.*“²⁹⁸

K nejromantičtějšímu typu postav můžeme zařadit sluhu Bozděcha.: „*U dveří stál mezitím starý, holohlavý, hubený Bozděch, její poloviční pěstoun, rádce a důvěrník od nejtěplejší mladosti. Týl jeho byla zakřivena, hlava skloněna, a jenom jiskrné oči jeho pozdvihovaly se chvílemi a točily se pod visutým obočím po nepokojné dívce.*“²⁹⁹ Jeho jednání je v povídce ovlivněno tragickou smrtí sestry Erwiny, tu dává za vinu Jiřímu Ruthardovi.

Za specifickou „postavu“ můžeme v povídce pokládat také samo město – Kutnou Horu. Nejen že se jedná o rodné město autora, ale Kutná Hora je v povídce představena jako jednotící a obdivovaný subjekt, ke kterému se obrací všechny postavy. V takových případech je využívána bohatá metaforika.: „*Dokud se Hora Kutná bujným květem dolů svých v království Českém jako druhé město skvěla, počítala mezi obyvateli svými nejedněch mužů, jichžto památka se až k našim věkům donesla. Jak slavné, veliké a mocné tedy asi bývalo!*“³⁰⁰

3.20.3 Historický prvek

V povídce Rozina Ruthardova se Tyl inspiroval skutečnou významnou událostí z národní historie. Tím historickým okamžikem byl v roce 1304 vpád říšských vojsk do Čech.: „*Posílaje králi Václavovi (II.) papežovu bullu ze dne 31. máje, připojil (Albrecht I. Habsburský) k ní vyzvání, aby postoupil mu království Uherského i Polského a zemí Krakovské, Míšenské i Chebské, pak aby aneb odevzdal mu stříbrné doly Kutnohorské k užívání na šest let, aneb aby položil pokuty 80.000 hřiven stříbra za desátek říši prý Římské povinný a potud neodvedený...*“³⁰¹ Vojsko v čele s Albrechtem I. Habsburským obsadilo českou pokladnici – Kutnou Horu. Císař doufal, že česká šlechta zradí předposledního přemyslovského krále Václava II., ale obyvatelé město narychlo opevnili a ubránili ho.

Velmi zajímavě pak na čtenáře působí propojení skutečné historické události s kutnohorskou pověstí. Podle té v kutnohorské ulici Ruthardka, pojmenované podle měšťanského rodu Ruthardů, vlastnil dům bohatý měšťan Jiří Ruthard, který ale svoji

²⁹⁸ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 107

²⁹⁹ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 16

³⁰⁰ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 7

³⁰¹ Palacký, Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě, str. 318

dceru Rozinu nechtěl provdat, musel by jí totiž vystrojil svatbu a dát věno. Raději tak Rozinu nechal zazdíť ve sklepení svého domu. Touto pověstí se Tyl nejen nechal inspirovat, ale dokonce ji čtenáři i sám v závěru povídky připomíná.: *„Kdokoli Kutnou Horu navštívíš, neopomíš zeptati se na pana Rutharda. Každé děcko ti tam poví, kde v zahradě nad „Páchem“ dům jeho stával, a bude ti povídat, jak ukrutný boj byl, jak nechtěl jediné dceři milého ženicha dáti, ale raději i s poklady zazdíť kázal, potom zedníku oči vyloupal — a co jiného o nešťastném boháči od chůvy nebo babičky slychalo.“*³⁰²

Obléhání Kutné Hory císařem Albrechtem je jedinou událostí v povídce, kterou je možné historicky doložit. Jinak ale Tyl neměl možnost, především kvůli nedostatku pramenů, zjistit skutečné historické detaily.: *„Tyl nahrazoval tento nedostatek konvencí převzatou z „romantických“ rytířských povídek a výmysly; hlavním uměleckým činitelem, na němž ležela největší tíha při vytváření atmosféry dávnověkosti, byly výrazové prostředky.“* (Otruba, Kačer-str.150) *„Velikou lampou z ryzího stříbra byla osvětlena bohatá komnata. Na stole, pokrytém skvostnou tkaninou, stály ještě zbytky panské večeře, a na nízkém, pohodlném sedátku odpočívala v půvabném domácím obleku Ruthardova dcera, jsouc opřena o rameno hraběte, kterýž jí klečel, u nohou.“*³⁰³

3.20.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem, který se v povídce několikrát objeví, je motiv pomsty. Prvně se s tímto motivem setkáváme téměř v úvodu knihy, kde se Rozina Ruthardova, kvůli nedostatečnému zájmu páraře Víta o její osobu, rozhodne k odplatě.: *„Honem, starouši, běž — objednej ho ke mně! Ačkoli včera mnoho způsobilosti neokazoval, tuším přece, že panáček v Praze alespoň tolik mravů nabyt, že na pozvání Ruthardovy dcery přijíti neopomine.“* *„Dáváš ho tedy k sobě zváti, panenka?“* ptal se Bozděch pozorně. *„Dávám — ano, zváti ho dávám!“* řekla dívka; *„i budu hledět, aby na tu návštěvu tak brzo nezapomněl.“* *„A kdy má přijíti?“* *„Kdykoli — hned — čím dřív, tím líp; aspoň budu brzo u cíle, a pomsta moje napasena!“*³⁰⁴ Tohle její rozhodnutí nejen že způsobí téměř odloučení Vítka a Adlinky, ale vypočítavé chování Roziny dožene páraře až k zavraždění jejího dalšího nápadníka, hraběte Liebensteina.: *„Tu se náhle, jako bez smyslu, zjeví mladý člověk na prahu mé komnaty a začne hanlivými slovy na hraběte dotírati. Veliké bylo podivení moje, a poznavši v mladíku veřejného úředníka, totiž urburního páraře, nemohlat' jsem ovšem takové chování k vzácnému hostu bez hněvu*

³⁰² Tyl, Rozina Ruthardova, str. 179

³⁰³ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 60

³⁰⁴ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 11

*snášeti. Hrabě sám nezpůsobností nevítané návštěvy popuzený, chtěje dotíravce zastrašiti, sáhl po meči; nežli jej ale obnažil, tu již vrah sám jako vzteklý svou ocel v šlechetné krvi hosta mého pohroužil.*³⁰⁵ I přes hrůznost takového jednání se Vít nedočká stejně spravedlivého soudu jako nakonec v závěru díla Rozina. Tyl v tomto případě písařovo jednání dává za vinu právě Rozině.: *„Hrdelní vyšetřování před soudem Kutnohorských šepmistrů bylo zase odloženo. Šlechetný a horlivý přítel vyličil před králem živými barvami svedení nezkušeného mladíka, neboť byl okem bystrým celou událost pronikl, i pověděl, že Vít jen zklamanou láskou a žárlivostí popuzen, v domě cizím zbraně se chopil: „... Já sám věci té jádro vyšetřím, až mě doba pokojná do Hory uvede; i doufám, že budu moci mladíku docela prominouti.*³⁰⁶

Dalším výrazným romantickým prvkem, který Tyl čtenáři odhalil až téměř v závěru příběhu, je motiv dávného hříchu Jiřího Rutharda a následná pomsta svedená Roziným sluhou Bozděchem.: *„Neplesejte, pánové, neraduj se, Rutharde!“ zvolal nyní starý důvěrník s jedovatým jásáním. „Panna tato jesti nádoba pomsty mé, a ta ji také nyní do rukou mých uvádí. Pozdě přichází milost tvoje, dobrotivý králi!“ chechtal se dále, jako by sám ďábel z dobrých oumyslů člověčích hořký posměch si tropil. „Ruthardova dcera musí se rozloučiti se světem; neboť jedovatá šťáva, ježto vysušila krev a sílu v synech Ruthardových, užírá již také na kořenech života dívčího.*³⁰⁷

3.20.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v povídce setkáváme ve třech různých příkladech. Prvním je čistá, téměř platonická láska mezi Adlinkou a Vítem.: *„Oba, Adlinka totiž a Vít, náviděli se a hrávali spolu již za let nejoutlejších, a dětinská jejich náklonnost povyrůstala s nima i délkou času tak, že oběma otcům nic snadněji napadnouti nemohlo, nežli ustanoviti své děti za budoucí manžele. Až dosavad nebylo na jasné obloze těchto dvou zaslíbenců ani mráčku povstalo. Den jak den trávil mladý Plichta dle mnoholetého zvyku aspoň hodinu u své nevěsty, a ta ho vítala každý den s obnovenou radostí.*³⁰⁸

Druhým typem je ohnivé vzplanutí mezi Rozinou a Vítem, u kterých dojde i k důvěrnějšímu kontaktu, než je tomu u Adlinky a Víta.: *„Miluji, miluji!“ zvolal Vít v pobouření veškerých smyslů, a zprudka se dívčích rukou chopiv, tiskl je k srdci a líbal blahostí se třesoucima rtoma. „Miluji!“ zvolal zajíkově — „ale moje láska je provinění na*

³⁰⁵ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 64

³⁰⁶ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 71

³⁰⁷ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 170

³⁰⁸ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 17

---

tvé milosti, panno čarodějná! Jáť miluji tebe, anděle!“ S těmi slovy sklonil se na koleno, a bujnou hru provodící dívka nahnula se k němu s láskodechým pohledem, ovinula své labutí rámě okolo krku jeho — a žhaví rtové jinochovi ssáli s nenasytnou dychtivostí opojný med ze rtů milostných.“³⁰⁹

Posledním, nejromantičtějším typem lásky je tajný, neopětovaný cit pana Adamce k Adlince Maternové. O určitých sympatiích Pana Adamce se ale čtenář nedozví přímo.: „Co je vám, zlatoušku? Při tom pojal dívku důvěrně za ruce; ona však jemně se mu vyvinujíc, obracela se od něho, chtěc slzy ukryti, ježto jí nyní hojnýma potůčkama po lících ubíhati začaly. „Adlinko, náš zlatohlávku!“ zvolal mladý muž poněkud uleknutý, obrátiv se k ní tak, že si museli tvář ve tvář hleděti.“³¹⁰

---

³⁰⁹ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 32

³¹⁰ Tyl, Rozina Ruthardova, str. 18

3.21 Uhlíř a vladyka

Povídka Uhlíř a vladyka vyšla v Tylově Pražském poslu 1851, pozdější redaktor Pražského posla požádal Tyla zvláštním dopisem o dokončení, po čemž roku 1852 vyšel Syn vladykův bez udání jména spisovatele.

V povídce se také setkáváme se zajímavým rysem, který se v dřívějších Tylových povídkách nevyskytoval. Je jím komunikace se čtenářem, kdy se k němu osobně autor v příběhu obrací: „*Vešli spolu do chatrče. Tam je očekávala Blažena, neboť byla včerejšího hosta oknem již zahlídla, a radovala se — že jí dnešní sen tak brzo vyjde. Ano sen, milý čtenáři!*“³¹¹

3.21.1 Téma

Hlavním tématem je životní příběh chudé dívky Blaženy, která se zamiluje do týneckého vladyky Kochana, dokonce s ním i čeká dítě. Nakonec ale Blaženin otec i Kochan umírají v souboji.

3.21.2 Postavy

Výrazným rysem v povídce je rozdělení postav na chudé a bohaté. K chudé vrstvě patří uhlíř Příbor, který žije sám se svou dcerou v sázavských lesích: „*Byla to hřmotná, složitá postava v jednoduché režné košili s vyhrnutými rukávy; boky měl opásány řemenem, a ten zadržoval tmavé široké nohavice. Ruce jeho byly svalovité, lebka silná, tváře osmahlé, vlasy černé a dlouhé, vousy ještě černější a delší.*“³¹² Je poctivý, pracovitý, ale zároveň je odhodlaný chránit čest své rodiny, což prokáže v souboji s otcem dítěte své dcery.

Ze stejné vrstvy pochází také uhlířova dcera Blažena: „*To byla dívka jak růžové poupě. Spanilá a příjemná, jako by se byla v panském domě narodila a na tenkých plénkách líhala, a při tom tak zdravá, čilá a statná. Její srdce bylo měkké a citelné, mysl čistá a nábožná.*“³¹³ Tyl jí popisuje jako hodnou, ochotnou, pracovitou dívku, která je ale poměrně naivní ve vztahu s mladým vladykou: „*Ona se mu oddala z celé duše hned od prvního okamžení, dřív než jeho rod a jméno poznala; ona neuměla ani potom rozdílu stavu*

³¹¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 280

³¹² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 279

³¹³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 271

jeho povážiti, a myslila jenom na svou lásku a věřila těm slovům, kterými ji vladyka k srdci svému připoutal. ³¹⁴

V dopracovaném závěru povídky *Vladykův syn* se také seznamujeme se synem Blaženy a Kochana Věnceslavem. V povídce představuje sice chudého, ale odvážného, čestného a vděčného člověka, který se vydá hledat krále Soběslava, aby mu poděkoval za péči o svojí matku.: *„Máti,“ zvolal Věnceslav, „dovolíš-li, hned z jitra vydám se na cestu a budu hledati dobrého knížete, a nabídnu se mu k službám, abych mu prokázal vděčnost, jakou si zasloužil tím, že se tebe tehdáž tak milostivě ujal.* ³¹⁵

Z bohaté vrstvy pochází vladyka Kochan. V povídce vystupuje jako bývalý člen královského dvora, který se velmi rád věnuje lovu a také získávání dívčích srdcí. Tyl ho popisuje jako bohatého, namyšleného člověka, který zneužívá citů ostatních.: *„Aj, což máme mysliti, když voníme k růži nebo na polní kvítko hledíme? Že jest tu pro naše potěšení.* ³¹⁶

Do povídky také Tyl zakomponoval postavu krále Soběslava, kterého představil jako „selského krále“. Páni ho tak nazývají z posměchu, ale chudý lid s úctou, protože Soběslav jim byl nakloněn, hájil je proti útiskům a nebál se za ně postavit, jako tomu bylo ve sporu mezi uhlířem a vladykou.: *„Prudkým letem roznesla se pověst o smělé žalobě Sázavského uhlíře, a poněvadž se vůbec vědělo, že kníže lidu nízkému přeje a že jej před panskými nátlaky ochraňuje: tedy se sběhlo veliké množství zvědavého lidu na soud, kterýž se měl dle zvláštního nařízení Soběslava zase pod širým nebem držeti.* ³¹⁷

3.21.3 Historický prvek

Tyl v povídce *Uhlíř a vladyka* seznamuje čtenáře s reálnou postavou krále Soběslava II. Dokonce zmiňuje i královo věznění na Přimdě.: *„Soběslav, Oldřichův bratr, byl z vězení propuštěn, v němžto jej Vladislav již od roku 1161 na pevné tvrzi Přimdě držel ze samého strachu, aby se mu, jakožto nejstarší syn předešlého knížete, na trůn nevtíral.* ³¹⁸

Do příběhu autor začlenil i postavu královny manželky Elišky, dcery polského knížete Měška III.: *„Dveřmi do komnaty vedoucími vstoupila paní ušlechtilá, důstojnosti*

³¹⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 282

³¹⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 331

³¹⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 303

³¹⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 301

³¹⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 273

královské. Blažena upamatovala se, že paní tu již kdesi viděla, a když i služka k její posluze ustanovená s největší uctivostí vznešené paní vstříc pokročila, poznala v ní kněžnu českou, manželku Soběslavovu.³¹⁹

Za zmínku určitě stojí také závěr Soběslavova života. Tyl ho situoval do hlubokých lesů nad řekou Cidlinou, kde bývalý panovník působil jako zbožný poustevník.: „*Před křížem klečel stařec šedovlasý v oděvu poustevnickém, a na rdějící se tváři a oku zaroseném bylo lze poznati, že sice tělem, nikoli ale duchem dlí na zemi, a že na perutích pobožnosti poletuje tam v krajinách nadhvězdných, kdež andělů zpěv tisícerohlasně zaznívá k slávě Pána nejmocnějšího.*“³²⁰ Ve skutečnosti ale král Soběslav utekl do zahraničí, kde v roce 1180 zemřel a zanechal po sobě bezdětnou manželku Elišku.

3.21.4 Romantické prvky

Nejvýraznějším romantickým prvkem je zrada Kochana, který opustil Blaženu čekající s ním dítě. Jedním z důvodů byla také slíbená svatba s dcerou Kosteleckých pánů Jitkou.: „*On dal jedenkrátě Kosteleckým pánům slovo, že pojme sestru jejich za ženu, a to musel držeti. Proto se chtěl nyní také všeho vystříhati, co by snad pověst o jeho známosti s Blaženou bylo až na Kostelec, to jest: k sluchu slečny Jitky doneslo.*“³²¹

Velmi výrazným prvkem, který ovlivnil další osud Blaženy a jejího synka Věnceslava, je souboj vladyky s uhlířem, jenž hájil čest své dcery. V tomto boji ale oba muži umírají: „*Na to vešly rychle do ohrady osoby, jež odnesly Blaženu do hradu, nežli smyslů nabyla a smutný konec otce svého spatřila; i vešly tam osoby, které zdvihly vladyku a uhlíře, aby jim prokázaly poslední službu křesťanskou. A takto skončila se dle starodávného způsobu pře mezi uhlířem a vladykou.*“³²²

V povídce ale nalezneme další motivy zrady ve vztahu mezi vladykou Kochanem a dcerou Kosteleckých pánů Jitkou. Vladyka pánům slíbil, že si jejich dceru vezme, ale mezi tím se scházel s Blaženou.: „*Bratří ovšem o té věci poněkud věděli, ale před jich svědomím to nepřekáželo; jim se jednalo hlavně o to, aby Kochan s nimi držel.*“³²³ Nakonec už vede Jitku k oltáři, ale jejich svatba je zastavena královským poslem. S Jitkou tedy oddáni nejsou, ta se dokonce dozvídá o Blaženině těhotenství.: „*Odstup od oltáře, velebný otče! Já to žádám ve jménu matky, kteráž ve tvém ženichu otce pro své dítě hledá!*“ A jak to

³¹⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 314

³²⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 337

³²¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 297

³²² Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 312

³²³ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 297

dořekl, zkríkla nevěsta velmi bolestně a skácela se ve mdlobách přistojícím pannám do rukou.“³²⁴

Romanticky také působí pasování Věnceslava rytířem. K tomu mu dopomohl list, který mu před smrtí napsal král Soběslav za jeho ochotu a věrnost.: *„Požehnání Soběslavovo působí v osudu mém, prorocství jeho se vyplnilo!“ A když byl trojnásobným lehkým udeřením na rytíře pasován, byla první jeho myšlenka na lesy Sázavské, na drahou matku a — Lidunku.*“³²⁵

3.21.5 Podoba konfliktu

S motivem lásky se v příběhu setkáváme mezi Kochanem a Blaženou. Jejich vztah čtenář sleduje od prvotního setkání, až po smrt Kochana. Podrobnější popis ale v povídce nenajdeme, i přes to, že Blažena otěhotní, setkáme se s popisem téměř platonického vztahu.: *„A tak se stalo, že hned druhý den, vraceje se z lovu, v chatrči se opět zastavil. Třetí den se zastavil, když na lov vycházel; čtvrtý, pátý den přišel bez záminky jako dávný přítel, a pak ho tam již každý den očekávali. A co tomu říkala Blažena? — Ach, podívejte se, jak je blažená, když Kochana buďto lesem vyprovází, nebo na měkkém mechu podle něho sedí!*“³²⁶

V závěru povídky najdeme motiv lásky mezi Věnceslavem a Lidunkou, dcerou vladykova sluhy Boruty. Jejich vztah je ale teprve v počátku a navíc přerušeny Věnceslavovou cestou za Soběslavem.: *„Probravši se ze zamyšlení svého, spatřila Věnceslava posud vedle Lidunky kvetoucí sedícího a s dívkou nevinně pohrávajcího.*“³²⁷

³²⁴ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 301

³²⁵ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 346

³²⁶ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 281

³²⁷ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl VIII.: Povídky historické, str. 330

4 Prostředí a čas v historických povídkách Josefa Kajetána Tyla

Prostředí a čas mají u Tyla důležitou roli buď v kombinaci s postavami, jež se nacházejí na okraji společnosti, nebo v souvislosti s nějakým tragickým činem.

Nejvýrazněji můžeme tyto rysy vidět v Tylově nejromantičtější povídce *Katův syn*. Postava kata je sama o sobě odsouzena k životu na okraji společnosti. Tomu odpovídá například i umístění katova obydlí: „*Octnul se konečně v nejvzdálenějším koutě celého města, u osamělého stavení s červenými dveřmi, což bylo znamení, že tu kat přebývá.*“³²⁸ Stejně tak je v povídce výrazný kontrast mezi denní dobou a psychickým rozpoložením mladého kata: „*Slunéčko tak jasně svítilo a na celé obloze nebylo ani mráčku. Na všech ulicích lidnatého města pohyboval se veselý život. Ale opodál, v nejzadnějším koutě hlučného města, v tiché světnici bylo smutné divadlo.*“³²⁹ Příznačná je také denní doba ve chvíli, kdy má kat provést svoji první popravu: „*Poněvadž se ale cesta z vězení až na popraviště byla tak prodloužila, že se již poněkud smrákalo a vzdálenější zástupové již ledva na lešení viděli a protož křičeti počali, aby si kat s dílem pospíšil.*“³³⁰

Podobné rysy můžeme vidět také v povídce *Poslední doby v Bílé věži*. Nejvýraznější je kontrast mezi prostředím vězení, denní dobou a postavou šlechtice Závíše z Falkenštejna: „*Krásný letní den odcházel. Šestnácte hodin byl se na bohatou krajinu Pražskou, jako na vyšperkovanou nevěstu, milostně usmíval, a maje teď s ní se rozloučiti, ještě jí na památku zlatou roušku daroval, kterouž ona ihned, panensky uzardělá, zastíratí se začala. Jako dlouhé, růžemi a rubíny protkané třepení padaly při tom s tiché výsosti paprsky i do skrovného okna Bílé věže, kdežto mezi pevnými stěnami, za hustou mříží, ušlechtilá mužná postava seděla.*“³³¹

V povídce *Rozina Ruthardova* se setkáváme s výraznými kontrasty v souvislosti s vraždou. K té dojde za temné noci v krásném prostředí Ruthardova domu: „*Tmavý večer spočíval na tichém okolí a pokojně hleděly nescíslné hvězdy na zesnulou Horu... Padl naň zuřící Vít, a prudkou, smrtící ranou tak mu prsa prohnal, že se hluboce probodený ihned káceti začal.*“³³²

³²⁸ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 412

³²⁹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 415

³³⁰ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl IX.: Povídky historické, str. 418

³³¹ Tyl, Spisy Josefa Kajetána Tyla, Díl X.: Povídky historické, str. 61

³³² Tyl, *Rozina Ruthardova*, str. 55

V některých povídkách představuje prostředí dokonce sjednocující prvek. Nejvýrazněji je to patrné v povídce *Rozina Ruthardova*. Kutná Hora je v tomto případě stylizována do obdivovaného subjektu, ke kterému se obracejí téměř všechny postavy.:
„Dokud se Hora Kutná bujným květem dolů svých v království českém jako druhé město skvěla, počítala mezi obyvateli svými nejedněch mužů, jichžto památka se až k našim věkům *donesla.“*³³³

---

³³³ Tyl, *Rozina Ruthardova*, str. 7

---

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na analýzu historických povídek Josefa Kajetána Tyla. Mými hlavními cíli bylo zjištění, nakolik jsou Tylovy povídky založené na skutečnosti, dále vyhledání výrazných prvků spojených s romantismem a především také charakter milostných motivů.

Ve všech povídkách bylo možné nalézt historický základ. Některá díla už měla ve svém názvu dokonce samu historickou nebo tradovanou událost, například povídka Braniboři v Čechách s motivem braniborského vpádu, Dekret kutnohorský se svým „sporem o hlasy“, povídka Čech a Lech jako vzpomínka na pověst o praotci Čechovi. Alespoň částečně se historickou událostí inspiroval Tyl v povídkách Břeněk Švihovský, ve které se navrácí k době husitského vojevůdce Jana Žižky. V povídce Vězeň v nové věži připomíná osobnost Dalibora z Kozojed, ve Slečně Lichnické připomíná dávnou legendu o kruté lichnické panně. Výjimku ovšem tvoří povídky Katův syn a Dceřina přísaha. Ty nejsou na reálné události založené ani jí nejsou inspirované. Zato se jedná o nejromantičtější díla z celého souboru historických povídek.

Zobrazené příklady tvoří základ pro Tylovu vlasteneckou povídku. Reálné historické události totiž Tylovým povídkám dodávají na věrohodnosti. A právě proto je Tyl do svých historických povídek zakomponoval. Zároveň totiž vytvářejí historický rámec pro fiktivní příběhy, kterými jsou například motiv ztracené lásky v Břeňkovi Švihovském, život Dalimila Mezeříckého v povídce Dalimil nebo životní příběh rytíře Benedy v povídce Statný Beneda.

Specifickou úlohu má v povídkách často zobrazovaný král Václav. Můžeme ho totiž považovat za jakýsi jednotící prvek. V některých povídkách je mu dokonce přidělena hlavní role. Nejvýrazněji je to patrné v povídce Zlatníková milénka, kde je představena jeho nemanželská dcera.

Analyzovat všechny historické povídky Josefa Kajetána Tyla pro mne bylo nesmírně poučné. Měla jsem možnost seznámit se s osobitým stylem autora, ale především se přesvědčit o vlasteneckém citění Josefa Kajetána Tyla. V předrevoluční době se snažil svým dílem připomenout výrazné okamžiky z české historie a probudit v lidech vlastenecké zaujetí.

---

6 Cizojazyčné resumé

In my thesis I focused on finding romantic features, on the ratio between real and fictitious storyline, and on the form of conflict in historical short stories by Josef Kajetan Tyl.

The historical stories were written shortly before the revolutionary year of 1848 which is the reason why there can be found Tyl's effort for awakening of patriotic thinking of the Czech people in the times of the culminating decline of feudalism and for forming the modern Czech nation which relates to it.

Folksiness is another distinct feature which is apparent in all of his mentioned stories. It shows primarily in the origin of the main characters and also in their personalities when Tyl assigned the characters from poor conditions mostly positive qualities. This is connected to his effort for influencing numerous lower classes that experienced the deteriorating conditions in the 1840s the most.

7 Seznam literatury

7.1 Odborná

OTRUBA, M., KAČER, M. Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla. Praha, 1961.

HÝSEK, M. Josef Kajetán Tyl. Praha, 1926.

7.2 Beletristická:

DALIMIL, Rýmovaná Kronika česká tak řečeného Dalimila. Praha: Matice česká, 1877.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Praha: Academia, 2013.

JIRÁSEK, Alois. Staré pověsti české. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008.

KOSMAS, Kosmova kronika česká. Praha: Československý spisovatel, 2012.

Kronika Zbraslavská. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905.

PALACKÝ, František. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý. Praha: Adonai, 2002.

TYL, Josef Kajetán. Dekret kutnohorský. Praha: Československý spisovatel, 1979.

TYL, Josef Kajetán. Povídky historické. Díl VIII. Praha: Alois Hynek, 1889.

TYL, Josef Kajetán. Povídky historické. Díl IX. Praha: Alois Hynek, 1889.

TYL, Josef Kajetán. Povídky historické. Díl X. Praha: Alois Hynek, 1889.

TYL, Josef Kajetán. Rozina Ruthardova. Praha: Československý spisovatel, 1989.

7.3 Internetové zdroje:

Hrady.cz. *Hrady.cz* [online]. 2002 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z:
<http://www.hrady.cz/index.php?OID=204>

Průvodce po Česku. *Pruvodce.cz* [online]. 2006 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z:
<http://www.pruvodce.com/lichnice/>